

bomen | nieuws

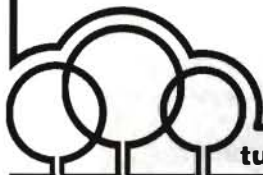
Nummer 2 - zomer 1996

Een uitgave van de Bomenstichting

Afdeling boomverzorging

- snoeien van bomen d.m.v. klimtechniek en met inzet van 2 hoogwerkers
- standplaatsverbeteringen d.m.v. aanbrengen bomenzand en beluchtingen/bemestingen onder hoge druk
- onderzoek en rapportages
- leveranties bomenzand
- boomverplantingen via newmanframe

tuintechnik walter van helvoirt

Berkelseweg 10a/5065 HZ Berkel-Enschot / Tel.013-5332275 / 5333234

GERONIMO LIVewood

Bos Tochten

Op een andere manier kijken naar bomen:

- *De energiehuishouding.*
- *Het karakter en de uitstraling.*
- *De verhouding met het jaarritme.*
- *De verhouding tot de spirituele mens.*
- *De beweging of het gebaar van de boom.*

Een zoektocht naar de innerlijke wereld van de boom.

Geronimo Livewood is tevens het Nederlandse verkooppunt van Dusty Millers Livewood (hout uit het oerbos in Engeland).

Voor meer informatie of voor een folder kunt u bellen met:

Jeroen Heindijk, tel. 030-6957748.

Mr B.M. Visser

*Juridisch Raadgever
Natuur, Bos en Landschap*

*Hessepas 23, 6931 HK Westervoort
telefoon en fax: 026 - 3111 062*

PIUS FLORIS BOOMVERZORGING NEDERLAND

Minstens één boom?

Pius Floris Boomverzorging: boomverzorgers met een boom van een reputatie. Of het nu gaat om bodem- of ander onderzoek, plantadvies, het vellen van een reusachtige boom in een binnentuin of het totale onderhoud (mét 10 jaar garantie!) van een omvangrijk gemeentelijk bomenbestand. Kwaliteit en service voor gemeentelijke diensten en andere overheidsinstanties, ontwikkelings- en beheersorganisaties, particulieren en alle andere cliënten die in elk geval één ding gemeenschappelijk hebben... minstens één boom.

Pius Floris Boomverzorging.

*Gezond verstand,
voor een florissant
bomenbestand.*

Pius Floris Boomverzorging heeft vestigingen in: ALMERE 036-5310501 • AMSTERDAM 020-6822463 • BUNDE 043-3652519 • DIEPENVEEN 0570-592945
GLIMMEN 050-4061979 • OUDELANDE 0113-548390 • VEENENDAAL 0318-555017 • VUGHT 073-6567235

Bomennieuws
21e jaargang
nummer 2, zomer 1996

Een uitgave van de
Bomenstichting te
Utrecht
Verschijnt 4 X per jaar
Oplage: 4250

Eindredactie en
vormgeving:
Frank Moens

Redactie:
Joop Comijs
Marjan van Elsland
Aart de Veer
Roelie de Weerd

Productie:
Jacqueline Langras
Veroni van Rooijen

Aan dit nummer werkten
mee:
Patrick Hommel
Edwin Koot
Pierre Lombarts
Leen Moraal
Jeroen Pater
Benjamin Stassen
Bas Visser

Redactieadres:
Bomenstichting
Oudegracht 201 bis
3511 NG UTRECHT
tel (030) 234 07 78
fax (030) 231 03 31

Druk:
Van den Berg's Drukkerij
Maarn

Bomennieuws is voor
donateurs gratis
jaarlijkse donatie f 35,-
abonnements f 35,- per
jaar
Verschijnt 4 keer per jaar
ISSN 0166-784 X

Overname van artikelen
en berichten na overleg
met de redactie.

Bomennieuws is gedrukt
op 100% kringlooppapier,
volledig chloorvrij
gebleekt.

Op de voorpagina:

*Een majestueuze eik bij
Ivanack in het oosten
van Duitsland.
Het is de dikste van
Duitsland en
waarschijnlijk van heel
Europa.
Zie het artikel van de
maker van de foto
Jeroen Pater op
bladzijde 43.*

In dit nummer ...

De zomervakantie staat voor de deur. Misschien heeft u al een bestemming gekozen, of u twijfelt nog. In dit nummer besteden we uitvoerig aandacht aan bijzondere bomen in onze buurlanden. Als u toch in de buurt bent, zijn ze een bezoek meer dan waard, maar u kunt ze ook als reisdoel beschouwen en er een trektocht langs maken. Jeroen Pater beschrijft in zijn artikel zijn bezoek aan levende monumenten in Duitsland en Engeland. Benjamin Stassen laat u in beeldend taalgebruik kennismaken met 'de groene patriarchen' in België in zijn artikel 'Op de grens van het reële en de tijdloosheid'.

39

De iep: vallen en opstaan

Onder voorzitterschap van Marjan van Elsland, directeur van de Bomenstichting, bijgestaan door Luc Deckers werd door het IepenBeraad de afgelopen winter achter de schermen hard gewerkt aan een goed iepenziekte-bestrijdingsnetwerk.

Zal het dit jaar lukken om de iepenziekte de kop in te drukken of moeten we aan het eind van het jaar concluderen dat zonder een landelijke wet op de bestrijding van de ziekte, de iep een verloren boom is?

foto: Luc Deckers

58

Lanen in, lanen uit

In 'Dendrologische overpeinzingen' een bijzondere plantwijze: de laanbeplanting. We kennen allemaal wel ergens een imposante, majestueuze, eeuwenoude laan. Een dergelijke laan boezemt ontzag in. In deze aflevering de voorkeur van Pierre Lombarts, geïllustreerd door hem zelf.

En verder in dit nummer ...

De boom in: Dood en leven	36	Palmwijn en piña colada	57
Kappen dwarsbomen	37	Kort nieuws	60
In de ban van levende monumenten	43	Een nieuwe naam voor Bomennieuws?	61
Aan de grens van het reële en de tijdloosheid	47	Voor u gelezen	61
Boomfeestweek	52	Boeken	62
25 zilverwilgen voor het zilveren jubileum	53	Agenda	63
Rechter beoordeelt persoonlijke band met bomen	56	Boos	64

Dood en leven

Over de hele wereld worden bossen gekapt, maar in Israël plant men bomen. Ter nagedachtenis van Yitzhak Rabin is er een hele laan in aanleg. Daar sta ik vierkant achter. Ook Deesi Bouterse en Iwan Graanoogst hebben hun eigen boompje in het Vredeswoud gekregen. Daar keek ik wel van op. Rabin is doodgeschoten omdat hij de vrede zocht. Van mij mogen ze voor hem een heel woud aanleggen. Als ik het goed heb begrepen was Bouterse betrokken bij het doodschieten van een tiental vooraanstaande Surinamers. Dus dat boompje in het Vredeswoud begrijp ik niet. Stiekem hoop ik dat zijn boompje een heel sullig boompje is en snel het loodje legt.

Onlangs kreeg ik een verzoek om bij te dragen in de kosten van het planten van 15 bomen in het Rotterdamse park in Israël. Bij de brief zat een kopie van een rouwadvertentie. De overledene had zich als vrijwilliger 15 jaar lang ingezet voor joodse oorlogsslachtoffers. Vandaar die 15 bomen ter nagedachtenis. Uit respect voor die man en zijn werk heb ik met liefde mijn bijdrage gestort. Bovendien houd ik er van om bij mijlpalen een boompje te planten. Daar hoef je niet perse voor dood te gaan.

Zo heb ik een heel klein boompje in mijn tuin staan. Een kastanjeloot. Het stekkie is drie turven hoog. Het is een *Aesculus hippocastanum* 'Naomi'. De kastanjeboom die deze vrucht heeft geworpen staat naast mijn ouderlijk huis. Elk jaar strooit hij kwistig zijn kastanjes rond en die vallen in vruchtbare aarde. Mijn vader root deze jonge spruiten heel voorzichtig op en zet ze in een flinke bloempot. Hij vindt het zonde om ze onder te schoffelen. Er is altijd wel iemand die hij daarmee blij kan maken. Jaren geleden had ik ook al zo'n boompje van hem gekregen en in mijn tuin geplant. Het is nu al een aardig knaapje.

Twee jaar geleden werd ik oma. Dat is een mijlpaal, zeg nou zelf. Het leek mij aardig om voor elk kleinkind een boompje te planten. Mijn man deelde mijn enthousiasme, maar keek bezorgd naar onze kleine achtertuin. Hij waarschuwde mij dat kleine boompjes groot worden, maar daar brak ik mijn hoofd nog niet over. Het zag er niet naar uit dat de tuin binnen afzienbare tijd zou veranderen in een geboortebos. Mijn vader had een jonge spruit juist zover dat hij uit de luiers kon. Dat kwam mooi uit. Die kreeg ik. Ik doopte de stek dus Naomi, want zo heet mijn jonge afstammeling. Hij wees mij nog op een klemende kastanje, niet ver van de stam en vroeg mij fijntjes of hij die alvast voor mij moest opkweken. Dat leek mij een goed idee. Ik beloofde hem zijn kleinkinderen van de prenatale hint op de hoogte brengen.

Trots liet ik de jonge spruit aan mijn zoon zien. Zijn zontje drentelde achter hem aan. Het kind waar hij de vader van is, maar niet de verwekker. Hij was er al toen mijn zoon met zijn moeder trouwde.

"Oma, waar is mijn boompje dan?" vroeg hij nieuwsgierig toen wij bij het geboortescheutje van zijn zusje stonden. Een logische vraag, maar ik stond met mijn mond vol tanden. Ik besepte dat ik een onvergefelijke fout had gemaakt. In een flits viel mijn blik op mijn eerste kastanjeboompje. Ik nam mijn kleinzoon bij de hand en wees hem het jonge boompje.

"Kijk, deze is van jou. Dit boompje heet 'Raymond', doopte ik ter plekke het geschenk uit de hemel. Vol bewondering keek hij ernaar. "Heeft oma dat boompje voor mij geplant?" vroeg hij met stralende oogjes.

"Ja", jekte ik. Ik vond dat het moest kunnen. Hij keek naar het miezerige scheutje van zijn zusje en toen weer naar zijn uit de kluiten gewassen knaapje.

"Deze is veel groter gegroeid", kwam er wat weifelend uit, alsof hij het zaakje niet helemaal vertrouwde.

"Natuurlijk is jouw boompje groter. Jij bent toch ook veel groter dan Naomi", wauwelde ik mijn miskleun goed.

Raymond vond het een plausibele verklaring en stak een handvol vingers in de lucht, want zo groot was hij al. Toen keek hij weer naar de jonge scheut. Bespeurde ik toch nog enige twijfel? Maar hij kwam zelf al met de oplossing. "Ik zwem al zonder bandjes en dat boompje is nog veel te klein", stelde hij vast. Na deze kinderlogica haalde ik opgelucht adem. Waar zwemmen al niet goed voor is. Het had mij van de verdrinkingsdood gered.

Roelie de Weerd

Kappen dwarsbomen

Edwin Koot

De Bomenstichting komt op voor het behoud van gezonde bomen. Dat is nodig zolang gemeentebesturen en projectontwikkelaars het belang van het handhaven van bomen niet inzien.

Leersum

Reeds in mei 1993 trok regionaal contactpersoon van de Bomenstichting, de heer Lokhorst, aan de bel. De Nellesteyntoren, een nationaal monument, heeft last van vocht. De bomen rond de toren worden als oorzaak aangemerkt. Deze moeten gekapt worden, is de conclusie. En als er toch gekapt moet worden, denkt de gemeente, dan doen we het ook goed. Maar liefst 75 bomen staan op de nominatie om gekapt te worden.

Waaronder zeer waardevolle bomen, zoals 200 jaar oude grove dennen...

De Bomenstichting vraagt de gemeente of er geen technische oplossingen zijn voor de vochtproblematiek. Per slot van rekening zijn bijvoorbeeld in Utrecht al heel wat werfkelders vochtvrij gemaakt, zonder dat hiervoor de grachten gedempt hoefden te worden. Bij het onderhouden van een monument zullen bovendien ook andere belangen meegewogen moeten worden. Zoals de grote natuurwaarde van dit bos met waardevolle bomen.

Er is echter nog een bijkomende reden om zoveel bomen te kappen. Het park is namelijk oorspronkelijk in de Franse formele stijl aangelegd. De zogeheten zichtassen zijn inmiddels helemaal door bomen dichtgegroeid. Deze zichtassen zouden nu in ere moeten worden hersteld. Waarom, is niet helemaal duidelijk. Temeer daar de bekende tuinarchitect Zocher het park later in Engelse landschapsstijl heeft "omgebouwd". En in zijn ontwerp is helemaal geen sprake van zichtassen.

Uiteindelijk wordt van het idee, de zichtassen te herstellen afgestapt, waardoor onder andere de genoemde dennen gespaard blijven. De bomen rond de toren werden echter eind maart 1996 wel gekapt.

Terneuzen

De plataan aan de Walstraat is niet meer. De boom -wij berichtten u hierover in het afgelopen najaar- waar zoveel actie voor gevoerd is. De actiegroep "laat staan die plataan" richtte in de laatste weken nog een "makelaarskantoor" op aan de voet van de boom. Voorbijgangers werd gevraagd of zij geen belangstelling hadden voor "de grote zijtak met uitzicht op de Westerschelde" voor een zeer schappelijke prijs. En passant werd hun gevraagd een bezwaarschrift te ondertekenen. Uiteindelijk werden er ruim 1100 bezwaarschriften aan de gemeente gestuurd. Tevergeefs. De gemeenteraad keurde de plannen goed en direct daarop werd de boom geveld.

Tilburg

In Tilburg doet zich dezelfde problematiek voor. Het betreft hier het Wilhelminapark. Een park dat al jaren nauwelijks wordt onderhouden en dus hoognodig gerenoveerd moet worden. De

De monumentale plataan in Terneuzen moest ondanks alle bezwaren toch het veld ruimen

foto: Peter Nicolai

gemeente schakelt een landschapsarchitect in om een ontwerp te maken.

In het renovatieplan wordt bij sommige voorgestelde veranderingen in het park verwezen naar het oorspronkelijk ontwerp van Springer, terwijl bij andere -die haaks staan op het oorspronkelijk ontwerp- wordt verwezen naar moderne inzichten. Op deze manier kan natuurlijk elke verandering in het park worden verantwoord. En op zich is dit allemaal niet zo erg, als er bijvoorbeeld maar rekening gehouden wordt met de waardevolle bomen in het park. Maar u raadt het al: daar is weinig oog voor. Sterker nog: de Bomenstichting geeft aan dat het aanbrengen van gras onder bomen, zeker voor oudere exemplaren, funest kan zijn. De landschapsarchitect beaamt dat gras onder bomen niet de meest ideale groeiplaats is, maar rechtvaardigt dit door te verklaren dat bomen slechts een dienende rol hebben in het park. Nu vraag ik u, wat een respectloze opstelling!

De Bomenstichting is vooral verbaasd over de kaplijst die is opgesteld ten behoeve van het plan.

De vitaliteit van bijna alle bomen op deze lijst is met goed beoordeeld. Bovendien blijken er maar liefst vier monumentale bomen te worden gekapt! En waarom? Omdat ze niet in de compositie zouden passen! Dit is weer typisch zo'n plan waarbij gezonde bomen worden omgezaagd voor een heilig ontwerp. De Bomenstichting protesteert daarom fel bij de gemeente Tilburg.

De bomen in de Van Zijldreef in Bunnik (foto boven) moeten misschien worden gekapt omdat de riolering slecht is.

De Bomenstichting denkt dat er wel een betere oplossing is te bedenken dan het kappen van deze gezonde aanplant.

Bewoners van de Kruisstraat in Utrecht waren bang dat hun platanen weg moesten voor een nieuwe busbaan. Gelukkig was er een alternatief.

foto's Edwin Koot

Oosterhout

In de gemeente Oosterhout speelt weer een ander voorbeeld van vernieuwingsdrang. De gemeente wil meedoen in deze moderne tijd en bedenkt dat de winkelstraten in het centrum overkapt kunnen worden. Maar onder een overkap-

ping passen natuurlijk geen bomen. Zeker één van de grootste en meest beeldbepalende solitaire rode beuken van de hele regio niet. Het winkelend publiek en de inwoners van Oosterhout waarderen de bomen zeer. Er wordt een handtekeningactie op touw gezet en er verschijnen vele ingezonden brieven in de krant.

De gemeente gaat intussen onverstoord door met het uitwerken van haar plannen. Zelfs de vraag van de Bomenstichting om een uitsparing te maken voor deze boom, wordt terzijde geschoven. Die overkapping moet er volgens de gemeente zo snel mogelijk komen, want je doet als gemeente niet meer mee als je geen overdekt winkelcentrum hebt. Toch?

Bunnik

In de gemeente Bunnik langs de Van Zijldreef verstoppen de wortels van esdoorns de riolering. De gemeente wil de bomen kappen om van het probleem af te zijn. Bewoners schakelen de Bomenstichting in, want er moeten toch elegante oplossingen te vinden zijn voor dit probleem.

De Van Zijldreef is heel breed opgezet. Ideaal voor bomen van deze grootte. De oorzaak van de problematiek ligt niet bij de bomen, maar bij de riolering. Wanneer nu slechts de bomen worden gekapt en de riolering niet wordt aangepast, heb je over een aantal jaren dezelfde problemen. Bovendien is er letterlijk en figuurlijk voldoende ruimte om aan andere oplossingen dan kap te denken. De huidige beplanting kan nog vele tientallen jaren haar beeldbepalende functie voor deze laan vervullen. En de Bomenstichting denkt dat de gemeente - op termijn in ieder geval - goedkoper uit zal zijn, als de riolering wordt aangepast.

Utrecht

In Utrecht tenslotte, speelt een boombehoudsactie die geen boombehoudsactie blijkt te zijn. De gemeente wil namelijk een nieuwe busbaan door de stad aanleggen. Ter hoogte van de Kruisstraat staan vijf prachtige bomen en omwonenden zijn bang dat deze bomen moeten verdwijnen voor de busbaan. Uiteindelijk blijken de plannen te kunnen worden gerealiseerd, zonder dat de bomen hoeven te worden gerooid. Een voorlichter van de gemeente stelt de bewoners hiervan op de hoogte. Maar in plaats van dat hij meldt: "de bomen blijven staan" schrijft hij: "de twee bomen blijven staan". De bewoners in rep en roer. Actievoerders schilderen noodkreten

op drie bomen, waarvan zij denken dat ze weg moeten, ledere voorbijganger denkt nu dat de bomen echt weggaan. De gemeente wordt platgebeld en ook de Bomenstichting wordt ingeschakeld. Die arme voorlichter.

Marjan van Elsland (Bomenstichting/IepenBeraad)

*Iepen langs een
Amsterdamse gracht.*

**Dit jaar valt de beslissing: laten we de iep vallen of overleven!
Wat ons betreft kiezen we voor overleven. Iedereen weet, waar het om gaat: de iep is voor Nederland een belangrijke, onvervangbare boom, die door de iepenziekte met uitsterven wordt bedreigd. De bestrijding van deze ziekte was deze eeuw al twee keer een kwestie van vallen en weer opstaan. De afgelopen 4 jaar kon de iepenziekte opnieuw uitgroeien tot een epidemie. We zullen met een gezamenlijke inspanning moeten ingrijpen, als we de iep willen behouden.**

Ontstaan van deze epidemie

In het eerste en tweede decennium van deze eeuw kwam de iepenziekte, hetzij via België hetzij via onze zeehavens ons land binnen. In de jaren dertig zag de rijksoverheid kans om de ziekte onder de duim te krijgen. Uitroeien zal nooit meer lukken maar beheersen is mogelijk, ook nu nog.

In de jaren zeventig deed een nieuwe, agressieve stam van de iepenziekteschimmel (inmiddels erkend als een nieuwe soort), tientallen jaren van selectie- en veredelingswerk teniet en moest opnieuw gezocht worden naar resistente rassen.

De ziekte greep weer om zich heen, maar werd opnieuw door initiatieven van rijkswegen aangepakt. De juridische basis vormde het Besluit Bestrijding Iepenziekte. Daarnaast werden coördinatie, controle en financiële ondersteuning van particulieren de pijlers van een goed beleid, dat eind jaren tachtig opnieuw leidde tot beheersbaarheid van de iepenziekte.

In 1985 zag het er even naar uit dat het Rijk haar financiële inspanningen tijdelijk zou verdubbelen om de besmetting vanuit landschappelijke beplantingen te verminderen door het aandeel uitheemse veldiep te decimeren. In plaats daarvan kwam het tot een halvering van

de rijksbijdrage: er werd niets gedaan aan de veldiepen en het land werd in tweeën gedeeld, van noord-oost naar zuid-west. De noordwestelijke helft, waar de meeste iepen voorkomen, werd het campagne-gebied; in de rest van het land werd alleen een bufferzone van 3 km rond belangrijke iepengemeenten ziektevrij gehouden. Eind jaren tachtig was de jaarlijkse uitval van zieke iepen teruggebracht tot minder dan 1%. De daarmee gepaard gaande kosten waren nauwelijks hoger dan de normale kosten van het beheer van de bomen.

Toen besloot het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV) vanaf 1991 de beheersing van de iepenziekte voortaan niet meer landelijk te coördineren, maar aan de beheerders over te laten. "De ziekte is beheersbaar, dus kunnen wij dat nu overdragen", was het standpunt. Het netwerk werd opgeheven, zonder enige garantie dat een ander netwerk het zou overnemen.

Er ontstond een iepenziekte-epidemie als gevolg van de grote verscheidenheid in beleid en beheer tussen de diverse grote en kleine beheerders. Het IepenBeraad, een samenwerkingsverband van diverse organisaties, werkte intussen aan een nieuw netwerk, dat eind 1995 in beginsel werd gepresenteerd op het symposium 'Toch een toekomst voor de iep!'

Dit is een verkorte en enigszins aangepaste versie van een voordracht, gehouden op 1 december 1995 op het door het IepenBeraad georganiseerde symposium 'Toch een toekomst voor de iep!'

Verschillende groepen van iepen en hun betekenis

Er is onderscheid te maken tussen verschillende groepen van iepen en hun betekenis, omdat zij, en vooral ook hun beheerders, verschillend reageren op de iepeziekte.

1.

Monumentale, klonale iepen van voor de oorlog

Deze bomen zijn vrijwel zonder uitzondering gevoelig voor iepeziekte, maar de tienduizenden exemplaren in stad en landschap hebben wel ieders zorg. Vrijwel iedereen is het erover eens, dat we moeten proberen, deze bomen te behouden en dus te beschermen tegen iepeziekte en andere bedreigingen.

2.

Na-oorlogse, klonale iepen

Het gaat om een miljoen bomen vooral in laanbeplantingen, waarvan het grootste gedeelte gevoelig is voor de agressieve stam van de iepeziekte. Alleen beplantingen van Lobel, Plantijn, Dodoens, Clusius en Columella van na 1970 zijn beter of volledig resistent maar vormen nog geen monumentale beplanting. Dat kan van veel oudere beplantingen wel gezegd worden en zowel beheerders als gebruikers willen daar dan ook graag zuinig op zijn.

3.

Uitheimse veldiepen

Deze zijn met name in de zeventiger jaren massaal als vulhout gebruikt. Ze hebben bijna overal weinig economische of ecologische betekenis en zijn erg gevoelig voor de iepeziekte. Ze vormen daardoor een belangrijke besmettingsbron. Bovendien kunnen landschappelijke beplantingen een soort ecologische hoofdstructuur voor de iepeziekte vormen. De kevers kunnen vanuit en via de veldiepen in de landschappelijke beplantingen de iepeziekte verspreiden van de ene naar de andere waardevolle beplanting. De oplossing ligt voor de hand: door zieke en gezonde veldiepen in landschappelijke beplantingen onschadelijk te maken, kunnen buffers gevormd worden rond waardevolle beplantingen.

4.

Inheimse veldiepen in natuurgebieden

Deze hebben grote ecologische waarde en vormen een reserve van inheems genetisch materiaal. Iedereen is het erover eens dat we hier zuinig op moeten zijn, ook al gaat het meestal om onooglijke strui-

ken en bosjes; hun ecologische betekenis staat niet ter discussie. Toch vormen deze beplantingen, die vooral langs de binnenduinrand te vinden zijn, een grote besmettingsbron. Dat komt vooral door hun grote gevoeligheid voor iepeziekte, maar vaak ook door de ontoegankelijkheid van dergelijke beplantingen in combinatie met de veel voorkomende aarzeling van de

betreffende beheerders om zieke bomen op te ruimen. Deze aarzeling kan een gevolg zijn van principiële of financiële bezwaren. Het opruimen van zo'n zieke veldiep hoeft geen verlies van waardevol genetisch materiaal te betekenen, want in de wortelopslag blijft het genotype volledig bewaard.

5.

Inheimse iepenbomen

Verspreid door het land zijn nog inheimse veldiepen, steeliepen en

bergiepen als boomvorm te vinden. Het gaat misschien maar om enkele honderden bomen maar ze zijn vaak monumentaal, en hun ecologische betekenis is groot. De steeliep wordt bovendien, in tegenstelling tot de andere twee, minder snel aangetast. Dat ligt niet aan de schimmel, maar aan het feit dat de kever deze boom "niet zo lekker" vindt en hem daarom minder snel zal aanvreten. Over de betekenis van deze drie soorten, en de noodzaak ze tegen iepeziekte en andere bedreigingen te beschermen, zullen de meeste mensen het eens zijn.

6.

Ongeschild iepenhout

Hoewel dit geen bomen meer zijn in de ware betekenis, noem ik het toch in dit rijtje. Voor de bestrijding van de iepeziekte is het absoluut noodzakelijk dat in de wijde omtrek van iepenbeplantingen geen ongeschild iepenhout blijft liggen, want dit kan makkelijk broedhout worden als het dat al niet is. Natuurbeheerders en bezitters van hout voor de open haard zijn, om totaal verschillende redenen en volstrekt legitiem, gek op dood hout.

Maar als het om iepenhout gaat, kan het uit oogpunt van goed nabuurschap vaak beter zijn, dit snel op te ruimen of op een andere manier onschadelijk te maken. Overigens wil ik er in dit verband graag op wijzen dat de iep prachtig hout levert, en dat het mij verbaast dat de houtindustrie en de beheerders elkaar daarin nog niet hebben gevonden.

Jaarlijks sneuvelen vele iepen als gevolg van iepeziekte. Ook bomen die al eerdere epidemieën hebben weerstaan.

foto: Luc Deckers

De betekenis van de iep

Het belang van de iep staat vast. Het is een mooie boom, die in veel steden van Nederland de onnatuurlijke omstandigheden goed verdraagt, weinig overlast geeft en alle functies vervult die van een stadsboom worden verwacht.

In het landschap van de kustprovincies vormt de iep vanouds een belangrijke aankleding en begeleiding van wegen, dijken, spoor- en waterwegen. Hij is als enige grote loofboom bestand tegen zoute zeewind.

De economische betekenis van de iep is nergens direct aantoonbaar, maar zou wel gedistilleerd kunnen worden uit de inkomsten uit toerisme (Amsterdam, Westerschouwen) of bijvoorbeeld agrarische activiteiten (bescherming tegen wind). De gunstige invloed op sociaal klimaat en microklimaat laat zich nu eenmaal moeilijk in geld uitdrukken.

Wie echter alleen al kijkt naar de geïnvesteerde waarde in de miljoenen iepen, komt tot astronomische bedragen en kan concluderen, dat de iepziekte leidt tot kapitaalsvernietiging.

De ecologische betekenis van de iep laat zich makkelijker bewijzen. De iep is natuur, zelfs als het gaat om een gekweekt exemplaar in de stad of een monocultuur als wegbeplanting in de polder. Tientallen soorten planten, dieren en lagere organismen horen speciaal bij de iep of maken er gebruik van. Laten we de iep ten slotte niet alleen zien als economisch en ecologisch belangrijk fenomeen. Zoals iedere mooie, gezonde boom veraangenaamt ook de iep ons bestaan met zijn schoonheid en gunstige invloed op ons leefklimaat. De iepziekte vormt dus een lelijke streep door de rekening.

Rijksoverheid stopt coördinatie

In 1991 besloot de overheid de geldkraan voor de bestrijding van de iepziekte dicht te draaien. Men was van mening dat de ziekte beheersbaar was, en min of meer van de ene op de andere dag werd het totale systeem, dat jaren goed had gefunctioneerd, opgeheven. Goed onderbouwde protesten hielpen niet. Het Ministerie van LNV wilde, waarschijnlijk om financiële redenen, van het ziekteprobleem af en droeg de verantwoordelijkheid ervoor over aan een lappendeken van zeer grote tot zeer kleine beheerders met elk

hun eigen kennis, ervaring, financiën en wensen. De gevolgen waren te voorzien: er ontwikkelde zich een epidemie, ondanks de inspanningen van het inderhaast opgericht IepenBeraad en van veel gemeenten die hun oude beleid wilden voortzetten en soms uitbreiden.

Het IepenBeraad zorgde samen met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) voor een iepziekte-artikel in de Algemene Plaatselijke Verordening (APV), dat iedere gemeente een juridische onderbouwing kon geven. Het IepenBeraad zorgde ook voor voorlichting en advies, eerst vanuit Omegam in Amsterdam, daarna vanuit de Bomenstichting te Utrecht en het formeerde het begin van een nieuw netwerk in de vorm van Provinciale en Regionale Coördinatoren. En het gaf in 1993 opdracht aan het DLO-Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO) om de beheers-

Poster iepziekte

Tijdens het symposium over de iepziektebestrijding 1 december j.l. werd de poster over het ontstaan van de ziekte en de mogelijkheden van ingrijpen gepresenteerd.

Donateurs van de Bomenstichting kunnen voor f 7,50 (incl. porto) in het bezit komen van een (gevouwen) exemplaar. Maak daarvoor het bedrag over op postbankrekening 2108755 van de Bomenstichting in Utrecht o.v.v. 'poster iepziekte'.

f 7,50

Een gulden per geïnjecteerde boom

Eind jaren tachtig ontwikkelde de Universiteit van Amsterdam in samenwerking met Heidemij Realisatie - Bomendienst en Bosbouw een natuurlijk, preventief middel tegen iepziekte. Het middel Trigger werkt een jaar en moet in het begin van het groeiseizoen in de sapstroom worden gebracht. Als een boom al ziek is of wortelcontact heeft met een zieke boom, dan werkt het middel niet. Sinds de introductie, enkele jaren geleden, heeft de Bomendienst vele duizenden iepen behandeld. Slechts 1 à 2% van deze bomen is toch ziek geworden. Het IepenBeraad ziet Dutch Trig®, zoals het inmiddels heet, als een middel, waarmee belangrijke beplantingen door de huidige epidemie kunnen worden geholpen.

Met ingang van 1996 vraagt de Heidemij Bomendienst de klanten, om per behandelde iep f 0,50 bij te dragen aan het IepenBeraad. De Bomendienst zelf doet hetzelfde, zodat het IepenBeraad f 1,- per geïnjecteerde iep tegemoet kan zien.

Tot op heden is het IepenBeraad aangewezen op de vrijwillige inzet van velen en doet de Bomenstichting de coördinatie "gratis", overigens in 1994 en 1995 wel met financiële steun van de gemeente Amsterdam. Er is eind 1995 een startsubsidie gevraagd aan het Ministerie van LNV om de centrale coördinatie professioneel te kunnen opzetten. Deze aanvraag wordt op dit moment (eind april) welwillend bekeken, maar er is nog geen zekerheid. Het initiatief van Heidemij Realisatie is daarom zeer welkom als structurele bijdrage vanuit het bedrijfsleven aan een probleem dat uiteindelijk door samenwerking van alle belanghebbenden moet worden opgelost.

baarheid van de iepenziekte na te gaan en vervolgens de daartoe gewenste organisatie te onderzoeken.

In de vier jaar sinds het einde van de rijksbemoeienis heeft de ziekte zich op veel plaatsen tot een epidemie kunnen ontwikkelen, terwijl belangenorganisaties en verwante instellingen worstelden met de erfenis van LNV: het grotendeels verloren en verspreide netwerk van kennis en ervaring. Die worsteling heeft, dankzij de samenwerking van vele mensen en organisaties - vaak op vrijwillige basis -, opnieuw een begin van een netwerk opgeleverd.

Waarom geen uitwoedscenario?

Er zijn mensen en organisaties die ervoor pleiten om de strijd op te geven en de natuur haar gang te laten gaan. Er zou dan vanzelf 'resistentie' ontstaan.

Wij zijn van mening dat de iepenziekte te agressief is voor een natuurlijk selectieproces. Het IBN heeft voorspeld dat het uitwoedscenario leidt tot meer dan 90% sterfte onder de iepen en tot kosten voor opruimen en vervangen, die rond de 1,5 miljard uitkomen. Als we daarentegen in belangrijke iepengebieden de epidemie bedwingen en daarna blijven beheersen, behouden we het grootste deel van de iepen en zijn we ook nog veel goedkoper uit. Behoud van de iep, wat toch bijna iedereen wil, gaat dus ook nog samen met aanzienlijk lagere kosten, namelijk rond de 500 miljoen.

Wat nu?

Het is duidelijk wat het IepenBeraad wil: de iep redden voor Nederland, maar niet overal en ten koste van alles.

We streven niet naar een landelijk dekkend beleid maar naar de vorming van regionale iepenbeleidsgroepen in belangrijke iepengebieden. We leggen niets op, omdat we dat niet willen en niet kunnen. De beleidsgroepen moeten ontstaan uit initiatieven in de regio zelf, eventueel gestimuleerd en gecoördineerd door de Provinciaal Coördinator. We bieden wel faciliteiten. De financiering daarvoor zal toch in eerste instantie van het Rijk moeten komen. Het gaat namelijk om een landelijk probleem en dat vraagt nog steeds om landelijke coördinatie, voorlichting, actualisering van kennis en voortgang van lopende selectie- en veredelingsprocessen. Het IepenBeraad, ondergebracht bij de Bomenstichting, wil vooral de landelijke coördinatie en voorlichting op zich nemen. Daarnaast zal het vormen en functioneren van de regionale beleidsgroepen worden gestimuleerd en begeleid.

Tot slot

Blijf iepen planten in gemengde beplantingen, verspreid naar soort en plaats en niet in enorme monoculturen. We moeten zelfs serieus denken aan een iepenarboretum, ergens op een veilige plek, om het genemateriaal van nu te bewaren. Maken we van de iep de pandabeer van Nederland? Wat ons betreft wel. Het IepenBeraad heeft haar huiswerk gemaakt en gaat door met stimuleren, coördineren en het geven van voorlichting. Van beheerders vragen we samenwerking, binnen de gemeente, maar vooral ook over de gemeentegrens, dus regionaal. En wat misschien wel het belangrijkste is, samenwerking met ook andere dan gemeentelijke iepenbeheerders, dus integraal. Het belangrijkste initiatief ligt nu bij u. Pak het op, redt de iep!

Provinciale coördinatoren

Groningen

P.L.J. Burm,
Afd. Groenvoorz. Groningen
Postbus 7081, 9701 JB GRONINGEN
050-5442224

Friesland

G. Beetsma,
Buorren 17, 9007 SL IDAARD
0566-629253

Drenthe

J. Blaauw,
Gemeentewerken Emmen
Postbus 30001, 7800 RA EMMEN
0591-685439

Overijssel

R.H. Farjon,
Plantsoendienst Dalfsen
Postbus 35, 7720 AA DALFSEN
0529-433636

Gelderland

A. Dekker,
Dienst GNL Apeldoorn
Postbus 9033, 7300 ES APELDOORN
055-5801758

Flevoland

H.J. de Vries,
Gemeente Noordoostpolder
Postbus 155, 8300 AD EMMELOORD
0527-633445

Utrecht

J.N. Koops,
Afd. Groenvoorz. Baarn
Postbus 1003, 3740 BA BAARN

Noord-Holland

P.N. Drommel
Gemeente Alkmaar
Jan van Scorelkade 7, 1817 GE ALKMAAR
072-5142726

Zuid-Holland

L. Koudstaal,
Dienst Stadsbeheer Den Haag
Kwekerijweg 8, 2597 JK DEN HAAG
070-3553998

Zeeland

J.J. Doeswijk,
Afd. Plantsoenen Zierikzee
't Vrije 44, 4301 JZ ZIERIKZEE
0111-413383

Noord-Brabant

ing. J. Hanegraaf,
Afd. Groenvoorziening Tilburg
Postbus 717, 5000 AS TILBURG
013-5428706

Limburg

J.J.L.M. Bongers,
Afd. Plantsoenen Venlo
Postbus 1900, 5900 BX VENLO
077-3596625

In de ban van levende monumenten

Jeroen Pater

Vier jaar geleden kreeg ik op mijn verjaardag het schitterende boek *Monumentale bomen in Nederland*. En ruim twee jaar geleden werd ik echt gegrepen door de monumentale-bomenkoorts. Na een aantal bomen in Nederland te hebben bezocht, kreeg ik de smaak goed te pakken. Tevens was ik zeer benieuwd wat er in het buitenland aan monumentale bomen te vinden is. Van de bibliotheek van Staatsbosbeheer heb ik een lijst gekregen van organisaties in het buitenland die te maken hebben met bos en natuur. Veel van deze organisaties in Europa heb ik geschreven. In de loop der tijd heb ik zo heel wat gegevens verzameld over monumentale bomen in Europa. Samen met mijn vriendin Petra heb ik er al heel wat bezocht. Naar aanleiding van mijn reactie op het artikel over de dikste eik in Denemarken (*Bomennieuws* nr 1996, 3, blz.93), werd mij gevraagd of ik een artikel wilde schrijven over monumentale bomen in het buitenland. Het verzamelen van gegevens gaat echter sneller dan het bezoeken. Tot nu toe heb ik alleen van Engeland en Duitsland de belangrijkste monumentale bomen kunnen bezoeken. Van deze twee landen zal ik een aantal bomen bespreken die het bezoeken zeker waard zijn.

Duitsland

In Duitsland zijn nog zeer veel monumentale bomen te vinden. Er wordt wel eens gezegd, dat het gras bij de buren altijd groener is. Wat oude bomen betreft gaat dit wel op. Daar waar het in Nederland ophoudt wat betreft leeftijd en omvang van de bomen, begint het in Duitsland. Een voorbeeld: in Nederland heeft de dikste eik een omtrek van 7,5 meter. In Duitsland heb ik tot dusver 70 eiken ontdekt die dikker zijn. Daarvan hebben er 14 een omtrek van meer dan 9 meter. Duitsland is echter bij uitstek het land van de dikke linden. Er zijn 98 linden met een omtrek van meer dan 7,7 meter, de omvang van de dikste linde van Nederland, die bij Sambeek. Er zijn maar liefst 24 linden met meer dan 10 meter omtrek!

De laatste jaren verschenen er veel boeken over oude bomen in Duitsland. Er is een serie die van elke deelstaat zo'n 200 oude bomen beschrijft. In Duitsland zijn de meeste oude bomen beschermd, doordat ze de status van natuurmonument hebben gekregen.

De Gerichtseiche in het Reinhardswald
Midden in het uitgestrekte Reinhardswald in Hessen staat één van de oudste eiken van Duitsland: de Gerichtseiche. De eik is gedrongen

Jeroen Pater maakte de foto's bij zijn artikel.

*foto boven:
De oude iep in Gültitz, een bizar gevormde boom.*

*foto onder:
De Gerichtseiche in het Reinhardswald wordt geschat op 1300 tot 1400 jaar oud.
Door de arme zandgrond-grond is de boom relatief klein gebleven.*

*foto boven:
De dikke linde van
Polchow.*

*foto hiernaast:
Een van de grote eiken
in het Urwald Sababurg
(zie Reinhardswald)*

*Het silhouet van de
boom op deze pagina is
van de eik bij Ivenack
(zie de afbeelding op het
omslag)*

en de stam zit vol bulten en knoesten. Men kan de ouderdom eraan aflezen. Vermoedelijk is er in vroegere tijden onder deze boom recht gesproken en heeft hij daaraan zijn naam te danken. Naar aanleiding van jaarringtellingen aan omgevallen eiken in de omge-

ving, kwam men tot een leeftijd van 1300 à 1400 jaar. De eik heeft een omtrek van 8,5 meter en is 18 meter hoog. De bodem is er zeer arm en dit verklaart de geringe afmetingen van de eik in verhouding tot zijn leeftijd.

De eik staat in een uitgestrekt bosgebied en in de nabije omgeving zijn nog meer oude bomen. Het "oerbos" Sababurg ligt op slechts enkele kilometers afstand en hier staan zo'n 20 eiken met een omtrek van 6 tot 7,5 meter. Ze zijn soms moeilijk te vinden, maar het is de moeite waard een bezoek te brengen.

Het Reinhardswald ligt ten noorden van Kassel. Het makkelijkst zijn de bomen te vinden als je een wandelkaart van het gebied koopt. De bomen zijn daarop met een symbool in de vorm van een klein boompje aangegeven.

De 1000-jarige eiken in het Ivenacker hertenkamp "Mecklenburg, das Land der starken Eichen und Buchen". Dat is de titel van het boek dat Von Arnswaldt in 1938 schreef. En inderdaad, in deze deelstaat in het voormalige Oost-Duitsland zijn de dikste eiken en beuken van Duitsland te vinden. Vlakbij het dorpje Ivenack, in het hertenkamp, staat de grootste eik van Duitsland en waarschijnlijk van heel Europa. In de herfst van 1994 waren we voor de eerste keer bij deze eik. Tijdens mijn bezoek was ik diep onder de indruk van deze gigantische eik. Dit is pas echt een boom! Een mens voelt zich daarbij klein. De enorme stam heeft een omtrek van 11,25 meter en heeft een

heel mooie diepgegroefde schors die op sommige plaatsen wel 15 centimeter dik is. De hoogte is 35 meter en het volume van deze eik is berekend op 180 m³! De leeftijd is 1200 jaar, wat door jaarringonderzoek bewezen is. Het is de mooiste boom die ik ooit gezien heb.

In het hertenkamp staan nog meer oude eiken, onder andere de Pferdekopfeiche. Met een leeftijd van 900-1000 jaar en een omtrek van 8,9 meter, ook een hele bezienswaardigheid. Ivenack ligt in een mooie omgeving met veel oude bomen. De dichtstbijzijnde plaats van betekenis is Reuterstadt Stavenhagen.

De oude iep in Gölitz

Men noemt hem ook wel de 1000-jarige iep. Met een omtrek van 9,5 meter is het de dikste iep die we in Duitsland zijn tegengekomen. In het hele Westprignitzer land is men trots op deze boom. Oorspronkelijk is deze iep geplant op het kerkhof. In dit gebied plantte men vroeger vaak een iep op het kerkhof, tot eer van de doden en gedachtig aan het eeuwige leven. Ook in Duitsland lijdten iepen onder de iepziekte. Reden te meer om heel zuinig op deze boomsoort te zijn. Gölitz ligt in de deelstaat Brandenburg, zo'n 5 kilometer ten zuiden van Putlitz en 10 kilometer ten westen van Pritzwalk, niet ver van de snelweg Hamburg-Berlijn.

De dikke linde in Polchow

Het is een van de 24 lindes in Duitsland met een omtrek van meer dan 10 meter. Met een omtrek van ruim 14 meter is dit zelfs de dikste boom van Mecklenburg. De linde staat op het kerkhof vlak naast de kerk en is vermoedelijk zo'n 800 jaar oud. De tand des tijds heeft bij deze boom duidelijk zijn sporen achtergelaten. Stukken van de stam zijn uitgebroken en de boom is volledig hol. De mensen zijn zuinig op hun oude linde. Onlangs heeft hij een opknopbeurt gehad. Polchow is een klein dorpje midden op het platteland. De makkelijkste manier om er te komen is, om op de autoweg van Teterow naar Rostock de afslag bij Laage te nemen. Vanaf hier is het niet ver meer naar Polchow.

De 1000-jarige eik bij slot Nagel

Dicht langs de weg B85, 5 kilometer ten zuidwesten van Kronach, staat het slot Nagel. Vlakbij dit uit de 15e eeuw stammende slot, staat de oudste en dikste eik van Beieren. Een omtrek van 9,1 meter, een hoogte van 33 meter en een kroon diameter van 25 meter maken deze eik tot een indrukwekkende verschijning. Onaantastbaar staat hij daar, als de koning van het woud temidden van zijn gevolg. Voor de eik staand twijfel je er niet aan dat hij 1000 jaar oud is. De opvallende diepgegroefde schors, doorlopend tot in de spits van de kroon, is een uitgesproken kenmerk van hoge ouderdom. Geweldige wortels komen de bezoeker tegemoet en verankeren de eik stevig in de grond. De sterkste storm blaast deze eik niet omver. De eik staat op een historisch belangrijke plaats. Al in de Germaanse tijd werden op deze zogenaamde Thing-plaats volksvergaderingen gehouden.

Engeland

Engeland heeft een mooi en gevarieerd landschap. Vooral het zuiden doet knus aan met al zijn smalle weggetjes met hagen. Er staan ook veel oude bomen. De meeste zijn te vinden op de landgoederen, kastelen en landhuizen. Het is leuk de oude bomen en bijbehorende historische gebouwen te bezoeken. In tegenstelling tot Duitsland zijn er in Engeland weinig dikke lindes te vinden. De dikste heeft een omtrek van 7,4 meter. Wel zijn er in Engeland veel andere boomsoorten van grote omvang. Om u een indruk te geven: dikste tamme kastanje 13,6 meter, mammoetboom 10,8 meter, taxus 10,75 meter, plataan 9,1 meter, zomereik 12,1 meter, zilverden 9,4 meter en zo is er nog wel een aantal te noemen. Kortom, een mooi land met veel oude bomen en schitterende kastelen. Een combinatie die uitnodigt tot een bezoek. Onderstaande bomen zullen u zeker warm maken.

Ik raad een ieder aan om de AA big road atlas Britain aan te schaffen. Voor nog geen 25 gulden heb je een prima atlas waarmee bijna elk gehucht te vinden is.

De dikke eik van Nonnington

Nonnington ligt ongeveer 10 kilometer ten zuidoosten van Canterbury in Kent. Dicht bij dit kleine plaatsje staat de dikste (niet-geknotte) eik van Engeland met de koninklijke naam Majesty. De eik heeft een indrukwekkende stamomtrek van 12,1 meter en een hoogte van ruim 20 meter. De leeftijd is vrijwel zeker meer dan 1000 jaar. Te controleren is dit niet, omdat de stam hol is.

De eik staat in een bosrijke omgeving die behoort bij een oude boerenhoeve. In de omgeving staan nog meer oude bomen. De bewoners vertelden mij dat deze eik al in 1066 genoemd werd in het Doomsday book.

Engeland werd in 1066 veroverd door Willem de Veroveraar van Normandië.

Hij wilde graag weten wat hij zoal veroverd had. Alles van enige waarde werd genoteerd in dit Doomsday book, zodat hij er belasting over kon heffen. Of in dat boek dezelfde eik bedoeld wordt is niet met zekerheid te zeggen, maar mogelijk is het wel.

Het is de mooiste boom die ik in Engeland gezien heb en hij is zeker een bezoek waard.

De eeuwenoude taxussen in Ulcombe

Engeland is rijk aan oude taxussen. In mijn database heb ik gegevens van 31 taxussen in Engeland met een omtrek van meer dan 9 meter. In Ulcombe staan er 2 bij een oude kerk. Ulcombe ligt in Kent, 10 km ten zuidoosten van Maidstone. De "kleinste" boom heeft een omtrek van 8,5 meter, de grootste 10,75 meter. Deze taxus staat officieel te boek als de

dikste van Engeland.

Over de leeftijden van taxussen wordt veel gespeculeerd. Sommige vooraanstaande dendrologen beweren dat met 1000 jaar de maximale leeftijd wel bereikt is. Anderen beweren dat ze wel 3000 jaar oud of meer kunnen worden. De oude taxus in Crowhurst bijvoorbeeld had in 1630 een omvang van 9,15 meter, in 1990 was het 9,75 meter. Een omvangstoename van slechts 60 centimeter in 360 jaar.

In de kerk van Ulcombe liggen 2 certificaten die de leeftijden van de taxussen aangeven. Voor het dikste exemplaar wordt een leeftijd van 2400 jaar opgegeven, voor het dunner exemplaar 1400 jaar. Gezien de groeisnelheid van de taxus in Crowhurst kan dit best mogelijk zijn.

De mooie eik van Easthampton

In dit uit twee boerderijen en een paar huizen bestaande gehucht staat een hele mooie eik. Met een hoogte van 28 en een omtrek van 10,3 meter is het een boom die er wezen mag. Het feit dat we hier te maken hebben met een wintereik, maakt zijn afmetingen nog specialer. Wintereiken blijven meestal ver achter in omvang in vergelijking met zomereiken. De eik staat in een weiland en maakt een zeer vitale indruk. De kroon is groot en dicht bebladerd. Ondanks het feit dat de eik niet beschermd wordt tegen het vee, is de stam onbeschadigd. Deze eik kan nog vele jaren mee. In het graafschap Hereford & Worcester, 10 km ten westen van Leominster vlakbij Shobdon, is deze

Geraadpleegde literatuur:

- ARNSWALDT, G. v., *Mecklenburg das Land der starken Eichen und Buchen* (Schwerin 1938)
- EGGMANN, V. & STEINER, B., *Baumzeit, Magier, Mythen und Mirakel* (Zürich 1992)
- FRÖLICH, H. J., *Wege zu alten Bäume deel 1 t/m 12* (Frankfurt 1990-1995)
- FRÖLICH H. J., *Alte liebenswerte Bäume in Deutschland* (Hamburg 1989)
- GOERSS, H., *Unsere Baumveteranen* (Hannover 1981)
- SCHUMANN, G., *Der Urwald Sababurg* (Hofgeismar 1993)
- MILNER, J.E., *The tree book* (Londen 1992)
- MITCHELL, A. e.a., *Champion Trees in the British Isles* (Londen 1994)

foto boven:
Een van de twee forse taxussen (de dunste) van Ulcombe.

foto hiernaast:
His Majesty, de eik van Nonnington in volle glorie.

*foto hiernaast:
Van de Major Oak in
Sherwood Forest wordt
beweerd dat Robin Hood
en zijn handlangers gere-
geld onder deze boom bij-
eenkwamen.
Er wordt alles aan gedaan
om de eik in leven te hou-
den.*

*foto midden:
Een wir-war van takken en
delen van de stam van de
tamme kastanje bij
Canford Magna.*

*foto onder:
De eeuwenoude eik van
Easthampton.*

mooie eik te bewon-
deren.

De tamme kastanje bij Canford Magna

Het moet al een
indrukwekkende
boom geweest zijn,
toen rond 1400 de
edelen van Avon
onder deze boom
trouw zwoeren aan
de Magna Carta, de
eerste Engelse
grondwet. Het dorpje
waar deze boom
staat, heeft hier
waarschijnlijk zijn
naam aan te danken.
De boom staat op
het terrein van het

internaat, vlakbij de muziekschool. Even bij de
receptie toestemming vragen en je kan de dikke
boom bewonderen.

De dikke tamme kastanje is een klein bos op zich.
Vele takken zijn uitgebroken, maar overal hebben
zich weer nieuwe gevormd. Deze boom wil van
geen doodgaan weten en heeft nog veel groen.
De stam heeft een omtrek van maar liefst 13,6
meter en is daarmee de dikste boom van
Engeland.

Canford Magna ligt op enkele kilometers van
Bournemouth in Dorset en is ook niet ver verwij-
derd van het New Forest. Dit is een schitterend
bosgebied met vele wandelmogelijkheden.

De Major Oak in Sherwood Forest

Het is de beroemdste boom van Engeland en is
niet los te denken van de legendarische figuur
Robin Hood. Volgens de legende leefde deze
held in de 12e eeuw en was deze boom de vaste
verzamelplaats van Robin en zijn mannen.

Althans dit wil men de bezoeker doen geloven.
Deskundigen gaan ervan uit dat deze boom 500
tot 700 jaar oud is, terwijl Robin Hood al zo'n 800
jaar geleden leefde. Met zijn omtrek van onge-
veer 10 meter is het wel een imposante verschij-
ning. Men doet er ook alles aan om deze toeristi-
sche trekpleister, waar jaarlijks vele duizenden
mensen op af komen, in leven te houden. De
direkte omgeving van de boom is afgezet, en
bijna elke dikke tak wordt gestut. Verder staan er,
verspreid in dit mooie bos, tientallen andere eiken
met een leeftijd van 300 tot 500 jaar.

Vlakbij de eik is een bezoekerscentrum waar je
van alles over Robin Hood en Sherwood Forest te
weten kunt komen.

De eik en het bezoekerscentrum zijn te vinden in
het noordelijke deel van Sherwood Forest, 35
kilometer ten noorden van Nottingham en zo'n
8 kilometer ten zuidwesten van Worksop.

Tot slot

Hopelijk nodigt dit verhaal uit om over de grenzen
eens een paar van deze monumentale bomen op
te zoeken. Ze zijn het zeker waard!

Graag wil ik Corien Koreman en Hans Veerman,
medewerkers van de bibliotheek van
Staatbosbeheer, bedanken voor het opzoeken
van literatuur die ik voor dit verhaal gebruik heb.
Verder dank ik Vicky Schilling van The Tree
Register of the British Isles, voor haar informatie
uit Engeland alsmede de heer Frits Rùchel, leider
van het Forstamt Stavenhagen, voor zijn informa-
tie over oude bomen in Mecklenburg.

Aan de grens van het reële en de tijdloosheid

Benjamin Stassen

Door de eeuwen heen heeft de natuur de mens in betovering gebracht: het lichaam en het hart nauw verbonden met de elementaire krachten, de ziel intiem verenigd met de grondstellingen van het Leven. Grotten en bergen, stromen en rivieren, rotsen, bossen en vreemde bomen hebben de universele inbeelding gevoed. Hierdoor kon de mens aan het alledaagse ontsnappen en zijn innerlijk ervaringsgebied uitdiepen.

Zelfs de pioniers van een nieuwe, bredere en open wetenschap, gaan 'back to the roots'. Rupert Sheldrake, de uitvinder van de theorie van de 'morfische velden' begint één van zijn laatste werken 'de Ziel van de natuur' met de betoverende herinnering uit zijn prille jeugd: 'Mijn grootmoeder kwam uit een familie uit Nottinghamshire die teenwilg produceerde voor de plaatselijke mandenmakers. Ik was zo'n vier of vijf jaar oud toen ik in de buurt van de boerderij een rij wilgen zag, waaraan verroeste metalen draden hingen. Ik vroeg hierover uitleg aan mijn oom die verklaarde dat het om een oude omheining ging, bestaande uit tenen palen die weer tot leven kwamen en bomen werden. Ik was enorm onder de indruk.'

Geboorte van een passie

Aan de oorsprong van de voorliefde van Sheldrake voor de Natuur ligt een moment van verrukking. Mijn voorliefde voor oude bomen, geladen met geschiedenis en legenden, kwam langzaam tot stand dankzij eerst toevallige, en daarna met een ongeschonden geestdrift steeds hernieuwde ontmoetingen.

Een Ardense jeugd aan de rand van het Sint-Hubertusbos heeft me vroeg in de ruisende duisternis van het lover gedompeld. Dan komt de ontdekking van de fotografie, het heen en weer geloop tussen de kleine donkere kamer van het College van Alzon en de omliggende landschappen. En onmiddellijk die eerste foto: 'een kapel' verloren tussen de bomen.

Door een van die onverwachte kenteringen van het leven, zoals de stroom van die eigenzinnige Ardense rivieren die plotseling van richting veranderen alvorens hun aanvankelijke loop te hervatten, verdwijnt de fotografie gedurende tien jaar uit mijn leven.

Een langdurig verblijf in Engeland en de ouderwetse charme van zijn landschappen zullen mij met de magie van de beelden en met het verlan-

gen naar het prachtige licht van mijn eigen land herenigen.

Dan komt stilaan de onduidelijke herinnering aan de jeugdbossen terug. Eerst een boom, of een alleenstaand bosje, die het landschap kenmerken: een verschijning aan de horizon, het teken van het vitale en verticale, aangespannen zijn tussen de humus van de aarde en het humeur van de hemel. Een anker en een startpunt.

foto 1

De paardekastanje van Boirs. Aan de rand van de gemeenten Bitsingen (provincie van Luik) en Riemst (Belgisch Limburg) Aan beide kanten van de taalgrens eigent men zich de boom toe. Laten we stellen dat die grote eenzame paardekastanje de grens tekent, zoals trouwens het geval is voor talrijke eiken en beuken in de mistige Hoge Venen, en laten we eens en voor altijd aanvaarden dat bomen een universele taal spreken. De paardekastanje was door de bliksem getroffen en een grote donkere holte verscheen door de zonnige takken. Zo ontdekte ik het ongelooflijk weerstandsvermogen van de bomen, die het vuur van de hemel weten te trotseren en nadien herstellen. In die jaren waar ik mijzelf soms ontvluchtte, werd de nabijheid van die boom een toevluchtsoord, een 'bezielde plaats', waar ik mijn problemen kwam vergeten. Kort nadien heb ik de boom op een militaire kaart gevonden - die prachtige kaarten van het Nationaal Geografisch Instituut bezaaid met gecodeerde tekens.

Beter nog, de paardekastanje droeg een naam: 'De Galgenboom', in het Frans 'L'Arbre au Gibet'. Meer dan voldoende om een vlug ontvlambare verbeelding op hof te doen slaan. Jaren nadien zal ik ontdekken dat de paardekastanje nooit als folterbank heeft gediend - hij werd slechts in de vorige eeuw geplant - maar dat op die plaats tijdens het Ancien Regime een galg had gestaan waarvan hij de naam heeft overgenomen.

foto 2

Enkele genezende bomen hebben in België het omringende materialisme overleefd. Zoals deze eik van Erbaut, bij Herchies in Henegouwen. Evenals de Robinia van de Arconpuche te Stambrugge die schaduw biedt aan de gelijknamige kapel, aan de rand van de Zandzee. Beide zijn bedekt met stukken stof, veiligheidsspelden, en zelfs medicijnen. Zo wordt in Vlaanderen de populier van Poperingen nog steeds bezocht door anonieme bedevaarders. Discreet komen zij stukken schors wegnemen, amuletten die huidziekten kunnen genezen of voorkomen.

foto 3

Eerbewijs aan onze patriarch, de 'Gros-Chêne' (Dikke-Eik) van Liernu, bij Eghezée, ten noorden van Namen. Hij is de enige overlevende van het vroegere kolenbos, duizend jaar oud, en misschien de oudste boom van ons land. De dikste ook, met zijn 10 meter omtrek.

foto 4

Eerwaardig is de linde van Arc-Ainières (Frasnez-lez-Anvaing), één van de twee dikste lindes van België, met zo'n 9 meter omtrek. De andere linde van 9 meter omtrek is de linde van Conjoux (Ciney).

foto 5

De linde van Oostkamp, in Oost-Vlaanderen met meer dan 7 meter cirkelomtrek: wie luistert naar de praatjes van zo'n 30 generaties die aan de voet van die zachtmoedige kolossen leelden, elkaar liefhadden en stierven? Deze boom!

foto 6

Dikke bomen zijn niet altijd de oudste bomen. De mammoetboom van de 'Rond-Chêne' (domein Ronde Eik) te Esneux bijvoorbeeld, werd slechts in de vorige eeuw geplant, maar groeit 6 cm per jaar. Zijn 8 meter omtrek zal weldra de verbazende capaciteit van de 'Gros-Chêne' overtreffen.

foto 7

De meidoorn van Warzée, in mijn gemeente Ouffet (20 km ten zuiden van Luik), heeft amper een omtrek van 2,85 meter, maar zou minstens 600 jaar oud zijn. Dit bevestigde mij professor Robert Bourdu, Europese expert inzake plantenveroudering.

In tegenstelling tot zijn oudere Franse zus, de meidoorn van Saint-Mars-sur-la Futaie (Mayenne) en de oudste boom van Frankrijk met een omtrek van 2,50 meter, uit de vierde eeuw, heeft de weelderige meidoorn van Warzée zich in alle vrijheid, midden in een veld kunnen uitspreiden, maar er is niets - zelfs geen kruis, geen grafzuil - om hem te beschermen.

foto 8

Een van de meest ontroerende voorbeelden van de vereniging van de boom en de heilige steen is te vinden op de rand van het Naamse, op de heuvels van Bièvre, aan de toeristische vallei van de Semois. Op een landelijke hoogvlakte, waar Keltische vestingen werden ontdekt in de buurt van bronnen, die ook door onze voorouders aanbeden werden, staat de kapel van Oizy tussen twee lindes.

Een kort verhaal over de tijd

Zo werpen de bomen dus een brug tussen het verleden en het heden. Elke die zich voor bomen interesseert, stelt zich vroeg of laat vragen omtrent het wonder van de levensduur van onze gebladerde medeburgers. Dan begint een eindeloos avontuur, dat haar wortels in de nacht der tijden vindt.

Vandaag nog sta ik perplex voor die schipbreukeling van de prehistorie, de Ginkgo: geen loofboom noch naaldboom, maar de enige overlevende van een verdwenen plantenstam. In de zestiende eeuw ontdekten de Europeanen zijn bestaan in Japan waar hij was blijven voortleven dankzij de voorvaderlijke cultus die de sjintomonniken voor hem koesterden. Vandaag wordt de Ginkgo steeds meer in steden geplant omwille van zijn buitengewone weerstand tegen alle soorten vervuiling. Hij is het enig levend wezen dat de atoombom op Hiroshima heeft overleefd!

Maar het is niet nodig zich te verdiepen in geologische tijdperken of exotische godsdienstige rituelen om zich te verbazen over de vreemde banden die bestaan tussen de boom, de mens en zijn

3

4

5

6

7

8

geloof. Ik ben al vijf jaar werkzaam bij de vzw "Le Marronnier" (De Paardekastanje), heb al een album verwezenlijkt over de bomen van Wallonië en toch kan ik verzekeren dat wij elke dag voor verrassingen staan.

Genezende bomen

Vandaag nog zijn er mensen die geloven dat bomen niet enkel banale stukken landschappelijk decor zijn maar levende wezens, voorzien van een genezende kracht,

zodra harmonie ontstaat met hun bijzondere energie. Het principe van de genezende bomen is op zichzelf zeer eenvoudig. Het gaat ervan uit dat het volstaat, bandjes, verbanden of klerstukken, die in contact waren met een gekwetst of ziek lichaamsdeel aan de boom vast te binden of te nagelen om de zieke van zijn pijnen te verlossen (zie foto 2).

Die fetisjbomen zijn zeldzaam geworden of verdwenen, zoals de esseboom met de kruisjes aan de voet van de kluis van Sint-Thibaut, te Marcourt, waar de Ourthe zo mooi kronkelt. Andere staan nog recht maar worden door de vroomheid verwaarloosd. De linde van 'Les Floxhes' te Anthines, die van Avionpuits te Esneux of die van Sint-Hadelijn kort bij Olne, alle drie in de provincie Luik. Het lijkt eigenaardig dat op het einde van deze eeuw zulke praktijken nog bestaan. Animistisch bijgeloof? Mijns inziens is het vergelijkbaar met de akte van geloof die onze tijdgenoten massaal naar Lourdes of Fatima stuurt. Moeten we de draak steken met het vertrouwen dat sommigen van onze tijdgenoten in de Natuur hebben? Zonder haar zouden onze voorouders bepaalde pijnen niet hebben verdragen, die de toenmalige geneeskunde niet kon genezen en waar men vandaag de psychosomatische oorsprong van kent: in zijn eigen genezing geloven, welke de externe steun ook moge zijn, doet soms wonderen...

De groene patriarchen

Eeuwenoude bomen zijn indrukwekkend vanwege hun gerimpelde oude schorsen. Sommige eiken en linden zijn hier zeer sterk in.

Voorbeelden zijn de bomen op de foto's 3 t/m 7. Vertroeteld is de dikke antieke reus aan de oorsprong van een Europese 'keten der Eiken' samen met zijn soortgenoten van Allouville-Bellefosse (Seine-Maritime), van het bos van Nottingham en van Châtillon (de 'Chêne des Bosses') in het Zwitserse Jura.

In Vlaanderen vindt men de oude Eik van Lummen, of meer bepalend die van 'Mellaar' in de Kempen. Hij is minder dik maar draagt ook het gewicht der eeuwen. Deze vroegere gerechtsboom - zoals die van Barvaux-Condroz (Havelange) - heeft in 1905 zijn schaduw aangeboden voor de

foto 9 (boven)
Zou de Boom van Robert-Kapel te Lasne-
Seint-Lambert, nog over-
eind staan zonder de
kapel, verstrengeld in zijn
tentakelwortels, maar
waaraan het bescheiden
gebouw een zekere
onschendbaarheid
verzekert?

foto 10
De dikke linde van Doyon
(Havelange).

Nationale Feestdag van de Bomen, ingesteld door een groep artiesten, ontroerd door de kwetsbare pracht van die altijd groene patriarchen.

Bomen en sanctuaria

De beste bescherming voor een boom is inderdaad de aanwezigheid van een kapel. Al werd de heidense cultus van de bomen hevig bestreden door de kerkvaders - enkele concilies getuigen hiervan - toch werden de 'heilige' bomen vlug 'teruggewonnen' door handige missionarissen, als de nieuwe emblemen van het triomferend christianisme; indien nodig gebeurde dit naast de oude goddeloze totems. Zoals te zien is op de foto's 8 t/m 12.

Gelukkig zijn onze voorouders erin geslaagd, de kracht van hun geloof met de macht van de oude bomen te verenigen. In de vorige eeuw

foto 11
De "Tilleul Sainte-Anne"
(Sint-Anna-Linde) te
Franchimont.

foto 12 (links boven)
De 'Sabot de
Saint-Nicolas' (Hoef van
Sint-Niklaas) te Furnaux.

foto 13 (midden)
De prachtige en stevige
'Chêne
Joséphine' (Josephine-Eik)
van het Jacques Brel park
te Vorst (Brussel), zou
gemakkelijk zijn vier eeu-
wen kunnen verdubbelen.

foto 14
De enorme rode beuk van
de Burgemeester
Herinckslaan te Ukkel werd
in 1995 helaas aan de
houthakker toevertrouwd.
Hij was nochtans
beschermde en was de dik-
ste boom van Brussel (7
meter omtrek), maar de
bewoners hadden hem zo
verwaarloosd dat hij dreigde
de openbare weg vroeg
of laat met zijn 20 ton te
verpletteren.

foto 15 (onder)
Deze oude koning sterft
langzaam: hij is ziek. Hij
lijdt aan de olmenziekte,
een soort kanker die uit-
sluitend bij de iepen voor-
komt, overgebracht door
een paddestoel -
Ceratocystis ulmi - en
ingeënt door de spintkever.
Aan dit gevaar blootge-
steld, en in een wanhopige
poging de besmetting te
beteugelen, sluit de oude
lep van de Bourlotte, te
Vaux-et-Borset, één voor
één de plantsapkanalen
die hem irigeren, en ver-
giftigen.
Deze eerwaardige voorva-
der, die tevergeefs vecht
tegen de verraderlijke inva-
sie, is de meest schrijnen-
de boom die ik ken. Jaar
na jaar heb ik zijn kroon
zien kalen, zijn takwerk
langzamerhand zien ont-
masten.

besloot de gemeente van Liernu de 'Gros-Chêne'
om te hakken, maar met een standbeeldje van
Sint-Antonius in het hartje van de stam te plaat-
sen heeft de plaatselijke pastoor de boom in
extremis gered. Wee degene die deze verheerlijk-
te harmonie komt verbreken. De heer Wéry kan

het weten. Honderd
jaar geleden, als
gemeenteraadslid
van Héron, was hij
van plan, in het
gehucht van For-
seilles, de linden om
te hakken die de
kapel van Sint-Donat
- de beschermer
tegen de bliksem -
omringen. Hij had
nog niet op de
gemeenteraad ge-
sproken of het vuur
schoot uit de hemel
en stak het huis van
de schender in brand.
Legende? Toeval?
Maar de linden ble-
ven gespaard en er
ontstond een bede-
vaart die zo'n 20.000

mensen verenigde, allemaal onder de indruk van
dit wonder. Maar het geheugen van de mensen is
broos: de laatste overlevende van de vier linden
van de kapel van Forseilles werd in 1993 omge-
hakt. Gelukkig heeft niemand het hemels gerecht
aangeropen: de bliksem zou de iconoclast mis-
schien getroffen hebben!

Vaarwel aan de oude iep

Hoe groot de ondankbaarheid van de mens ook
moge zijn, toch blijft het helaas zo dat de bomen
altijd terugkeren naar de aarde, waarvan ze in de
open lucht de duistere krachten hebben verheer-
lijkt. De tijd, maar ook slechte weersomstandighe-
den en ziekten overwinnen uiteindelijk deze
kwetsbare reuzen. Vandaar dat diep verlangen in
mij, om net zoals de heer de Graaf, auteur van
Monumentale bomen in Nederland, de kwetsbare
schoonheid van de oude monumentale bomen
van Europa te verheerlijken. Tot het jaar 2000 zal
ik er misschien zo'n 300 kunnen bezoeken, alvo-
rens één van die kolossen het slachtoffer wordt
van een zaagmachine, een rukwind of een
ongeneeslijke ziekte.

'Haast u langzaam' schreef de dichter. *Want de
tijd dringt, zelfs voor die honderd, soms duizend
jarige bomen.* Ik vrees ook één van mijn intiemste
vrienden te zullen verliezen: een van de laatste
grote iepen van België, die trots twee naburige
eiken, als twee magere ondergeschikten, domi-
neert (foto 15).

Deze herfst zal ik met mijn zoon de laatste blade-
ren van de reus plukken. Om de herinnering van
die prachtige boom, die gedoemd is voorgoed te
verdwijnen, behalve in het hoofd van een kleine
jongen, onthutst voor zoveel vervallen grootheid,
nog een generatie voort te zetten. Misschien zal
de grote iep van zijn kinderjaren een nieuw dag-
licht werpen op het lot dat hij ontdekt zal hebben,
aan de voet van de oude boom aan de vooravond
van zijn laatste winter...

Bewerking door P. Tans (Brussel)

Het geïllustreerde album van
Benjamin Stassen
Géants au Pied d'Argile
is te bestellen door 2000 BF te storten bij
068-1055726-05
"Publications DGNRE"
Ministère de la Région Wallonne
Av. Prince de Liège 15
B-5100 JAMBES
info: +32 81 325 687

De iepeziekte bracht de Bomenstichting en Alwin de Haas tot elkaar. Eerst oppervlakkig, later, toen de overheid de landelijke iepeziektebestrijding losliet, intensiever. Alwin verzamelde als medewerker van de Plantenziektenkundige Dienst (PD) een schat aan informatie over standplaatsen van iepen en de bestrijding van zieke bomen. Al van kinds af aan 'tussen' het hout, en daarom niet zo verwonderlijk dat bomen later ook zijn broodwinning zouden worden.

Bomen blijven boeien

Bomen hebben van jongsaf aan al een zekere aantrekkingskracht op me uitgeoefend. Als jochie van 7 jaar kon ik het niet nalaten om me flink uit te leven op de grove dennen in de bossen van Twente. Met een dikke stok sloeg ik alle dode takken van de onderste takkransen van de stam. Later leerde ik dat deze activiteit in de bosbouw werd aangeduid met het verfoeilijke "knuppelen" van takken.

De zomervakantie brachten we als familie door op de boerderij en ook daar bleef dood hout me boeien. Zo kan ik me nog herinneren dat de wilgen rond de boerderij nogal wat dood hout in de kroon hadden; de eerste slachtoffers van watermerkieziekte? Hoe dan ook; dat dode hout moest uit de boom! Voorhanden was een "stekelenpikker"; een westfriese aanduiding voor een houten apparaat, waarmee je distels uit de grond kon trekken. Een flinke mep met dat ding tegen de dode takken leverde uiteindelijk een gebroken stekelenpikker op en de mededeling van mijn oom: dat kost je wel 25 pietermannen! Uiteindelijk heeft hij de schade uit eigen zak betaald.

Ook het fenomeen brandhout boeide me. Met trek-

ker en aanhangwagen mochten we mee om hout op te halen voor het fornuis in de keuken. Ik geloof dat het om appelbomen ging; de fruitteelt was in de zestiger jaren nog niet zo florissant en brandhout had meer waarde dan appels. Interessant om te zien hoe mijn oom de knoestige blokken tot handzame stukken kloofde. Ik leerde ook dat wegspringende stukken hout hard konden aankomen, te oordelen naar zijn pijnlijke gezicht. Zijn wilgenhouten klompen vingen de grootste klap gelukkig op.

Na deze wat gewelddadige start van mijn voorliefde voor hout en bomen waren het vervolgens 10 jaar lang de vogels die de aandacht hadden. Vogels, interesse voor het biologische en tenslotte toch weer bomen na de middelbare school. Een universitaire studie dan? Nee; te weinig praktisch. Dus werd het de "oude" HBCS in Velp; tegenwoordig Larenstein International. Mijn eerste sollicitatiepoging voor de bosbouwopleiding leverde de kwalificatie op: "te eenzijdig gemotiveerd". Blijkbaar had ik te veel over orchideeën en vlin-ders gesproken. Mijn tweede poging na 1 jaar

Hogere Landbouwschool leverde meer succes op; mijn betoog over populierebossen en kwaliteitszaaghout van douglas gaf me uiteindelijk toegang tot de HBCS. Onderdeel van de studie was praktijk in het bos; bomen vellen met de kettingzaag. Deze keer sloegen de bomen terug; eenmaal een stam die van de stobbe op de neus van mijn schoen sprong (gelukkig met stalen neus) en de onhebbelijkheid van bomen om nét naar de andere kant te vallen dan je had gewild. Uit die tijd stamt mijn ontzag voor bomen.

Na Velp vervangende militaire dienst bij de "Dorschkamp"; tegenwoordig IBN-DLO. In 2 jaar ontwikkelde ik een grote interesse voor het sortieren loof- en naaldboomsoorten; van Acer tot Zelkova. Mijn leermeester was Harrie van Haaren, die me echt alles wist te vertellen over groeivorm, sierwaarde, vermeerderingsmogelijkheden en ook gevoeligheid voor ziekten en plagen.

Na de Dorschkamp een "echte" baan; technisch medewerker openbaar groen bij de Plantenziektenkundige Dienst met als hoofdmoot iepeziektebestrijding.

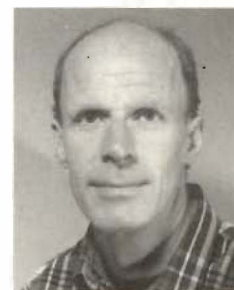
Zeven jaar mocht ik de opsporing en later ook de opruiming van zieke iepen coördineren. Vervolgens stapte de overheid uit de iepeziektebestrijding en mochten "direct belanghebbenden" de kar gaan trekken. Het iepeziekte-

beraad, later Iepenberaad werd opgericht, waar ik als adviseur enkele jaren mocht meedraaien. Uit deze tijd stammen ook mijn eerste intensievere contacten met de Bomenstichting.

Waar de mens het gemiddeld met driekwart eeuw op deze planeet het voor gezien houdt, gaat een boom doorgaans heel wat langer door. Een kenmerk van bomen; ze weten vaak niet van ophouden. Dat geldt zeker voor de iep, die met zoute zeewind evenmin problemen heeft als met de verharding in de straat. Pinus aristata in de VS houdt het wel 2000 jaar vol en in Australie schijnen bomen het nog langer uit te houden. Ook in mijn eigen straat zie ik het, waar de recent gekapte Robinia's in ieder geval de komende 5 jaar nog wel voor wortelopslag zullen zorgen.

Bomen; boeiende creaties met een schat aan waardevolle eigenschappen. Gegeven aan de mens om er een dankbaar gebruik van te maken, ervan te genieten en er een goed beheer over te voeren. Een gebruiksaanwijzing waarin ik me helemaal kan vinden.

**Een kenmerk van bomen;
ze weten vaak niet van
ophouden.**

Alwin de Haas

Boomfeestweek

SALIX ALBA SERICEA
geplant door de gemeente
en BSI Bomenservice
ter gelegenheid van het zilveren jubileum
van de Bomenstichting in 1995

weer eens warmte gaf. Al die kinderen, die op zo'n dag bewust een boomje planten, moeten toch opgroeien tot boombewuste mensen, mag je verwachten.

Vrijdag 22 maart ging ik weer op pad met de heren Sneep en Blokzijl van BSI-bomenservice om een boom te planten in 's Gravenzande (met groenwethouder Edith den Boer-Stolk, die meteen donateur werd), in diergaarde Blijdorp te Rotterdam

Marjan van Elsland

foto boven:
Velp was één van de vijf plaatsen waar met de nodige publiciteit een zilverwilg werd geplant ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Bomenstichting
foto: Frank Moens

In het bijzijn van Marjan van Elsland neemt de intendant van Hare Majesteit de Koningin (links) in de tuin van paleis Huis ten Bosch de zilverwilg in ontvangst van Hans Blokzijl, directeur van BSI

De week van 18 t/m 22 maart was voor mij boomfeestweek. Het begon op *dinsdag* 19 maart, toen BSI-bomenservice samen met de gemeente de Bomenstichting een zilverwilg aanbood in Zutphen (zie ook: 25 zilverwilgen voor het zilveren jubileum in dit nummer). Diezelfde dag werd volgens dezelfde formule een boom geplant in Velp. De complete plantsoendienst, onder leiding van Jan Hekman, was erbij aanwezig en genoot naderhand mee van de wilgebladtaart.

Woensdag 20 maart was de landelijke boomfeestdag. In het hele land werden die dag bomen geplant door tienduizenden kinderen en honderden burgemeesters en wethouders en andere

(met directeur Ton Dorresteyn, die ons al lang bleek te kennen) en in de tuin van paleis Huis ten Bosch (met de intendant van Hare Majesteit, de heer Bentinck). Toen we klaar waren, konden we geen taart meer zien, maar hadden we met veel boeiende mensen contact gehad en op een prettige manier in de schijnwerpers gestaan. Maar ik was nog niet klaar.

Diezelfde middag kreeg de Bomenstichting ook nog een grote zilverlinde aangeboden door de gemeente Den Haag, ook nog voor ons 25-jarig bestaan. Bomenstichting-voorzitter Hans Pfeiffer en ik namen de boom in ontvangst van groenwethouder Van der Putten. We plantten hem gezamenlijk met de wethouder in de (door de gemeente beheerde) Princissetuin bij het werkpaleis van de Koningin, Paleis Noordeinde. Het was een leuke, bijzondere, onrustige, gekke, optimistische, onvergetelijke boomfeestweek.

"hotemetoten". De landelijke viering was in Zeewolde en omdat ik, namens de Bomenstichting, in de Raad van Advies van de Boomfeestdag zit, was ik daarbij aanwezig. Er was een indrukwekkend programma voor en door de kinderen, waarin de "belangrijke mensen" terecht een bijrol vervulden. Het planten zelf gebeurde in het Horsterbos en was alleen al feestelijk door de zon, die voor het eerst in maanden

Zilverwilg

De zilverwilg *Salix alba 'Sericea'* is een nog zeldzame cultuurvariëteit van de inheemse Schietwilg. De boom die zo'n 15 meter hoog kan worden, heeft zeer opvallend zilvergrijs behaard blad.

In de onderstaande 25 plaatsen staat een exemplaar geplant ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Bomenstichting:

Alphen a/d Rijn	Den Helder
Baarn	Horst
Beek en Donk	Krabbedijke
Beverwijk	Meppel
Boarnsterhim	Oegstgeest (najaar '96)
Coevorden	Rotterdam (Blijdorp)
Cuijk (najaar '96)	Tilburg
Dalfsen	Velp
's-Gravenzande	Venlo
Den Haag	Vlissingen
(Huis ten Bosch)	Voorburg (najaar '96)
Heemskerk	Westerschouwen
Heerhugowaard	Zutphen

25 zilverwilgen voor het zilveren jubileum

Frank Moens

Na een noodgedwongen wachttijd door de aanhoudende vorst konden half maart de 25 zilverwilgen in 25 verschillende plaatsen in het land geplant worden. Bomen Service International (BSI) schonk de bomen aan de Bomenstichting ter gelegenheid van haar 25-jarig bestaan in 1995.

Op 19 maart werd het eerste exemplaar van de zilverwilg *Salix alba 'Sericea'* geplant in Zutphen op een historische plaats aan de Berkel. Vroeger bevond zich daar het zwembad dat in de zestiger jaren werd gesloten. Alleen een oude eik op een heuveltje herinnerde nog aan deze plek waar menig Zutphenaar op een warme zomerse dag van zijn schaduw moet hebben genoten. De oude eik raakte in verval en de gemeente vond de boom die langs een voetpad stond te gevaarlijk worden. Drie meisjes uit de buurt, Lonneke Bornikhof, Judith van der Veen en Saskia Terink trokken zich het lot van de boom aan en protes-

teerden tegen de voorgenomen kapplannen. De gemeente kon de drie overtuigen van het gevaar dat de boom vormde en beloofde dat er een nieuwe boom geplant zou worden. Deze liet wel even op zich wachten, maar toen BSI met de vraag kwam voor een plantlocatie, was de plaats snel gevonden. In gezelschap van wethouder van Openbare Werken, mw. Y. van der Houwen plantten Lonneke, Judith en Saskia de wilg. Van BSI directeur Hans Blokzijl kreeg de wethouder een zilveren bordje waarop de reden van deze plantactie stond vermeld. Met speciaal voor deze gelegenheid gemaakt gebak werd de feestelijkheid afgesloten.

De Bomenstichting was zeer vereerd met dit cadeau en dankt BSI en in het bijzonder haar directieuren Hans Blokzijl en Huib Sneep voor dit initiatief.

Met hulp van wethouder Yvonne van der Houwen plantten meisjes uit de buurt een nieuwe boom. Ze hadden zich, voordat de wilg op deze plek geplant kon worden, ingezet voor het behoud van een markante eik. De boom bleek echter toch te slecht en werd geveld.

foto: Frank Moens.

Actiegroep 'Behoud de beuk' heeft taak volbracht

Frank Moens

Begin dit jaar is de Apeldoornse actiegroep 'Behoud de beuk' opgeheven. Zeven jaar geleden werd de groep opgericht om een markante beuk in Apeldoorn te behouden. Deze actie was succesvol. Verder bleek er zo veel te schorten aan allerlei zaken rondom het verlenen van een kapvergunning, dat de groep nog enige jaren doorging met strijden voor een beter boombeleid. In 1995 werd na veel adviseren aan de plaatselijke overheid, door de gemeenteraad een nieuwe bomenverordening aangenomen, die met ingang van dit jaar in werking trad. Deze voldoet vrijwel geheel aan de wensen van de actiegroep. Alleen de wens om de bekendmakingsplicht in de verordening op te nemen werd niet gehonoreerd. Wel zal deze plicht een jaar als proef gelden en misschien vindt daarna alsnog opname in de verordening plaats.

Hoe mooi gemeentelijke regels ook zijn, een wakend oog blijft noodzakelijk. Toch was 'Behoud de beuk' van mening dat zij als actiegroep geen bestaansrecht meer had en is de zorg voor bomen in Apeldoorn overgedragen aan de Stichting Werkgroep Milieuzorg Apeldoorn. Mr. Marijcke van Hasselt, initiatiefneemster van

'Behoud de beuk', schreef de afgelopen jaren geregeld juridische artikelen voor Bomennieuws. Zij was ook auteur van de bij de Bomenstichting uitgegeven brochure 'Bomen behouden, met recht', waarin onder andere door middel van een stappenplan wordt uitgelegd hoe bezwaar gemaakt kan worden tegen overheidsbesluiten volgens de Algemene Wet Bestuursrecht. Als fervent strijdster voor het behoud van bomen ben ik ervan overtuigd dat, ondanks de opheffing van de actiegroep, Marijcke het in de toekomst niet zal nalaten om bij geconstateerde wantoestanden haar stem te laten horen.

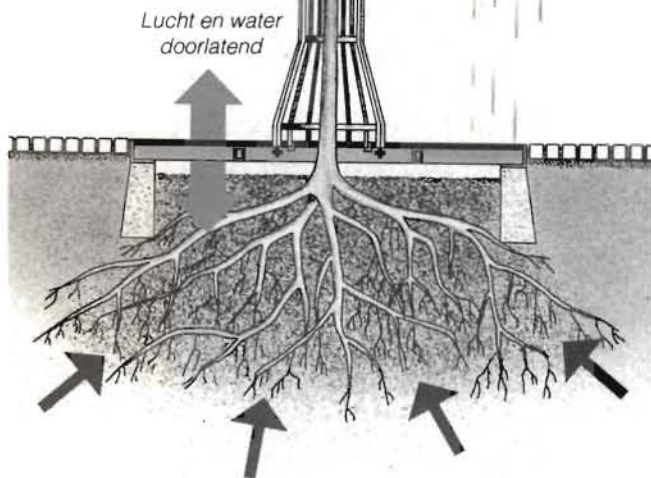
Jaarverslag gereed

Voor wie interesse heeft in het overzicht van de werkzaamheden van de Bomenstichting in haar vijftiende jaar ligt er een jaarverslag klaar. U kunt het kosteloos toegezonden krijgen door even contact op te nemen met het secretariaat.

Bomen in de stad

verhogen de kwaliteit van het milieu en dragen bij tot gunstige leefomstandigheden

Bomen hebben een gunstige uitwerking op de dampkring, verhogen de luchtvochtigheid, verminderen de reflectie van het licht, verlagen de temperatuur van de omgeving, houden stof vast en ... produceren zuurstof.

Stadsbomen hebben onze hulp nodig: systeem boomroosters en boomkorven kunnen daarbij hulpmiddelen zijn. Een uitgebreide kleuren-brochure over optimale levenskansen voor bomen in de stad ligt voor u klaar. Vraag hem aan!

SOFTWARE VOOR DE GROENSECTOR

Groenbeheer - Inventarisatie - Calculatie
Boekhouding - Plantselectie - Projectadministratie
Plantlijsten - Besteladministratie - RAW - Facturering

Bel of fax voor documentatie of demodiskette

Bakker, Spees & Werkman

prinsengracht 76 1015 dx amsterdam
telefoon 020-6381489 fax 020-6384302

Heidemij Realisatie Bomendienst

- Strategisch boombeheer
- Boomverzorging
- Verplanten van grote bomen (Optimal/Newman)
- Leveren van grote bomen
- Onderzoek groeiplaats en stabiliteit (VTA)
- Groeiplaatsverbetering
- Specialistische bestrijding iepenziekte met Dutch Trig
- Specialistische plaagbestrijding van luizen en rupsen
- Boomtaxaties

 heidemij realisatie

Heidemij Realisatie BV
Bomendienst
Marowijne 80
Postbus 177
7300 AD Apeldoorn
Tel. +31-55 533 44 11
Fax +31-55 533 88 44

VAN DAM

BOOMVERZORGING

SNOEIEN MET HOOGWERKER OF KLIMTECHNIEK,
BOOMCHIRURGIE, GROEISTOORNISSEN,
AFBOUW EN VELLING VAN BOMEN,
ADVIES EN INVENTARISATIE

De Halmen 10
7383 BG Voorst
tel / fax: 0575-501588
of 06-52925113

Te koop
gevraagd:

Populieren- en iepenstammen

(iepenstammen)
t.b.v. zinkers
voor de
visserij-industrie
in Noorwegen

Rondhouthandel-Bomenrooibedrijf

v.d. Horst bv

Enrummerweg 12,
9961 PC Mensingeweer
Telefoon: 0595 - 491560.
Fax: 0595 - 491459,
Autotel. 06-52900375,
06-52906596.

**WIJ GAAN HOOG!
HOE HOOG?
BEL ..... ABL**

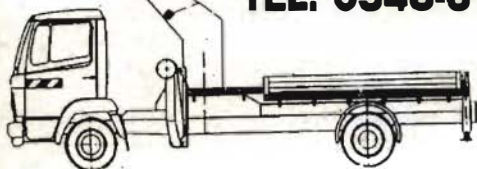

ABL
Boom- & Landschapsverzorging

hoogwerker verhuur

NIJVERDAL

TEL. 0548-61 79 77

COPIJN UTRECHT ITS B.V.

Handelsonderneming

- Wondverzorgingsmiddelen
- Verzorgingsartikelen
- Meststoffen
- Beluchtingssystemen
- Onderzoeksapparatuur
- Anti-erosiematten
- Flowforms
- .....

Boomverzorging >>> DENDRO-LOGISCH

Tel. 030 2 61 08 08
Fax 030 2 61 21 40
Postbus 9177
3506 GD Utrecht
Gageldijk 4F

BTL BOOMVERZORGING

Bij BTL is alles in één hand:

- snoeien met hoogwerker en klimtechniek
- planten en verplanten
- groeiplaatsverbetering

Onderzoek - Advies - Uitvoering

BTL Uitvoering Hoofdkantoor. Rijksweg 11, 5076 ZG Haaren. Telefoon (0411) 62 20 36. Telefax (0411) 62 26 49.

BTL Uitvoering

Groenvoorzieningen

Regio-indeling

Noord-Oost Nederland
Emmen
Ulrum

Midden-West Nederland
Bruinisse
Maarsse

Brabant en Gelderland
Haaren
Oss
Roosendaal
Veldhoven

Limborg
Roermond
Stein

Rechter beoordeelt persoonlijke band met bomen

Bas Visser

De Rechtbank in Groningen deed een opmerkelijke uitspraak over de ontvankelijkheid van mensen, die regelmatig opkomen voor het behoud van bomen in een bepaald gebied en daarmee een bijzondere band hebben.

Het overkwam mevrouw Kiki uit Groningen, die landelijke bekendheid kreeg doordat zij "communiqueert met bomen".

Zij komt ook vaak op voor het behoud en de bescherming van de bomen in de stad Groningen en in het bijzonder voor de fraaie (oude) bomen in het Noorderplantsoen in "Staad".

Het ging om een geschil dat afgelopen najaar speelde, toen een tiendaagse culturele manifestatie in het Noorderplantsoen plaatsvond met vele tienduizenden verwachte bezoekers, die in het smalle en langgerekte plantsoen onder de bomen cultureel mochten genieten van vele acts en optredens. Mevrouw Kiki maakte zich ernstige zorgen over de bomen omdat zij vreesde voor verdichting van de grond wegens de ontoereikendheid van de gemeentelijke maatregelen ter bescherming van de bomen. Zij vroeg daarom een voorlopige voorziening aan de President van de Rechtbank. Hoewel de President mevrouw Kiki ontvankelijk verklaarde op haar bijzondere betrokkenheid met bomen wees hij het verzoek van mevrouw Kiki af, omdat dit culturele festival al vaker in dit plantsoen was gehouden en de zaak nu eindelijk voldoende besproken en voorbereid was, onder andere met boomverzorgingsbedrijf.

De band met bomen

Opvallend aan deze uitspraak van de President van de Rechtbank Groningen voor de sector Bestuursrecht waren de overwegingen over de ontvankelijkheid van mevrouw Kiki. Iedere rechter moet namelijk eerst beoordelen of een eiser of verzoeker ontvankelijk is. Ontvankelijk betekent, kort samengevat, vooral de toetsing aan het belang dat iemand bij een eis of verzoek heeft. Het komt wel voor dat iemand uit Amsterdam klaagt bij de rechter over een bomenkap in Maastricht, maar als die persoon niet kan aantonen, een direct belang bij de bomen te hebben en bijvoorbeeld de bomen nog nooit heeft gezien, wordt hij niet ontvankelijk verklaard en komt de rechter zelfs niet toe aan een inhoudelijk oordeel over de eis/het verzoek.

Mevrouw Kiki woont in de "Plantsoenbuurt", dus wel voldoende in de buurt.

In deze uitspraak rees echter een andere ontvankelijkheidsvraag: of mevrouw Kiki voldoende rechtstreeks belang had bij de bestreden vergunning (svoorschriften) die de gemeente aan de

organisator van het culturele festival had opgelegd. Kortom, of haar persoonlijk (individueel) belang bij het behoud van deze bomen zich voldoende onderscheidde van het (collectieve) belang dat iedereen heeft bij het behoud van bomen.

Ja, antwoordde hier de rechter, omdat ter zitting voldoende is aangetoond dat mevrouw Kiki "een zeer bijzondere band heeft met het Noorderplantsoen in het algemeen en met de aldaar aanwezige bomen in het bijzonder". Dit lijkt een duidelijke verwijzing naar haar eerdere acties voor boombehoud en de publiciteit rond haar contact met bomen.

Dan vervolgt de rechter "...door de mogelijke schade die de bomen ... zouden kunnen lijden, gelet op haar bijzondere betrokkenheid bij park en bomen en het behoud van de goede staat daarvan", zij een "eigen persoonlijk belang terzake heeft".

Een erkenning dus van haar persoonlijke inzet en contact met bomen en park, die zich duidelijk onderscheidt van haar mede burgers en haar een eigen recht geeft op te komen voor bescherming en behoud van deze bomen.

Mogelijke gevolgen uitspraak

Nadenkend over de consequenties en de betekenis van deze rechterlijke uitspraak komen twee zaken boven drijven. Allereerst is er al vele jaren een ontwikkeling in de rechtspraak en wetgeving om sneller dan zo'n tien of twintig jaar geleden aan te nemen dat mensen en groepen ontvankelijk zijn. Zeg maar simpel: we vinden steeds meer dat mensen en groepen die opkomen voor "algemenere" belangen zoals boombescherming, recht hebben op een inhoudelijk oordeel van de rechter. Bovenstaande uitspraak lijkt daarin een volgende, nieuwe stap.

Het bijzondere en nieuwe van deze stap is de individuele rechtsverwerving wegens een bijzondere band met bomen. Bovendien kan mevrouw Kiki bij schade een schadeclaim indienen. Voor actieve boom- en natuurbeschermers op het enkele feit dat zij reeds vaker aantoonbaar actief zijn geweest voor bomen of natuur in een bepaald gebied.

Voor locale actiegroepen was het reeds gangbare rechtspraak en sinds kort ook wet (art. 305a en art. 305b van het Burgerlijk Wetboek) dat actieve groepen op grond van hun, kort gezegd, regelmatig actie voeren belanghebbend kunnen zijn. Dat nu ook voor individuen hun "actie-verleden" meeweegt bij hun ontvankelijkheid, is even nieuw als logisch in rechtshistorisch perspectief.

Deze uitspraak geeft wellicht aanleiding voor allerlei actievoerders, en ook bijvoorbeeld voor contactpersonen van de Bomenstichting, om zich eerst te manifesteren in de media en daardoor via de rechter in ieder geval ontvankelijk te zijn om over de inhoud van een geschil te kunnen stoeien.

Palmwijn en piña colada

Edwin Koot

Parelwitte stranden, een strak blauwe lucht en ... wuivende palmen, een (cliché) droom van menig vakantieganger. Een droom die gelukkig nog op vele plaatsen op deze aardbol te verwezenlijken is. Palmbomen dragen niet alleen bij tot verhoging van het vakantiegevoel, ook de plaatselijke bevolking beleeft er veel plezier aan.

Voor palmen, het symbool van de tropen, zijn hitte en vocht een levensvoorwaarde. Althans voor de meeste van de 3500 soorten. Hoewel de verschillen tussen de soorten groot kunnen zijn, hebben palmen toch zo'n karakteristiek uiterlijk, dat iedereen de meeste ervan wel als zodanig herkent. Palmen hebben geen echte takken en geen jaarringen. Het binnenste van de stam bestaat uit zachte vezels of merg. Bij de meeste soorten ontspringt het blad aan de top van de stam. En als je onder een palm staat, vormen de bladeren de spaken van een volmaakt wiel.

Kokospalm

De kokospalm is de bekendste palmsoort. Een palm die bij voorkeur idyllische Robinson Crusoe-eilandjes omzoomt, van de Stille zuidzee tot de Caribische wateren. De kokospalm vind je meestal niet ver landinwaarts. En daar is misschien wel een simpele verklaring voor. De kokosnoot doet er 12 maanden over om aan de boom te rijpen. Het zaad ligt gebed in een vlezig omhulsel. De vrucht is hol van binnen en kan daardoor drijven. Onderzoek heeft aangetoond dat een kokosnoot ongeveer vier maanden ongedeerd op zee kan rondzwerven. Van nature zal de verspreiding van kokospalmen daarom door zeestromen geschied zijn.

Inmiddels heeft de mens die verspreiding van de kokospalm een handje geholpen. Want er is geen palm met zoveel toepassingsmogelijkheden als juist deze palmsoort. De stammen worden gebruikt voor de bouw van huizen, de bladeren dienen als dakbedekking. Van de vezels uit de vruchtwand worden de bekende kokosmatten gemaakt en de harde kokosnoot vindt, als lepel of schaal, haar weg in de keuken. De grote bloeiwijzen worden afgetapt voor het verkrijgen van palmsuiker, waar onder andere palmwijn van gemaakt wordt. De kokosnoten zelf leveren kokosmelk en

kokos, dat veel wordt gebruikt in de plaatselijke keukens. Gemengd met ananassap en rum vormt hij bijvoorbeeld de "huisdrank" van de Caribiën: piña colada. Maar kokosolie, met toepassingen in margarine, zeep en kaarsen, is verreweg het belangrijkste handelsproduct van de kokospalm.

Palmhart

Aan de bouw van palmen zijn bepaalde nadelen verbonden. Het meest problematische is dat palmen voor hun eigen ontwikkeling én voor het voortbestaan van de soort geheel afhankelijk zijn van de groeitop boven aan de stam. Want helaas is dit een zeer smakelijk hapje waar in de loop der tijden allerlei dieren maar al te zeer op belust bleken. En ook de mens is dit hapje niet ontgaan. In Brazilië gelden deze zogeheten palmharten als lekkernij. Ook hier in Nederland kunnen wij de ingeblikte palmharten in tropische winkels terugvinden. Bedenk daarbij wel dat voor zo'n blikje één of twee palmen van 8 meter hoog gekapt moesten worden.

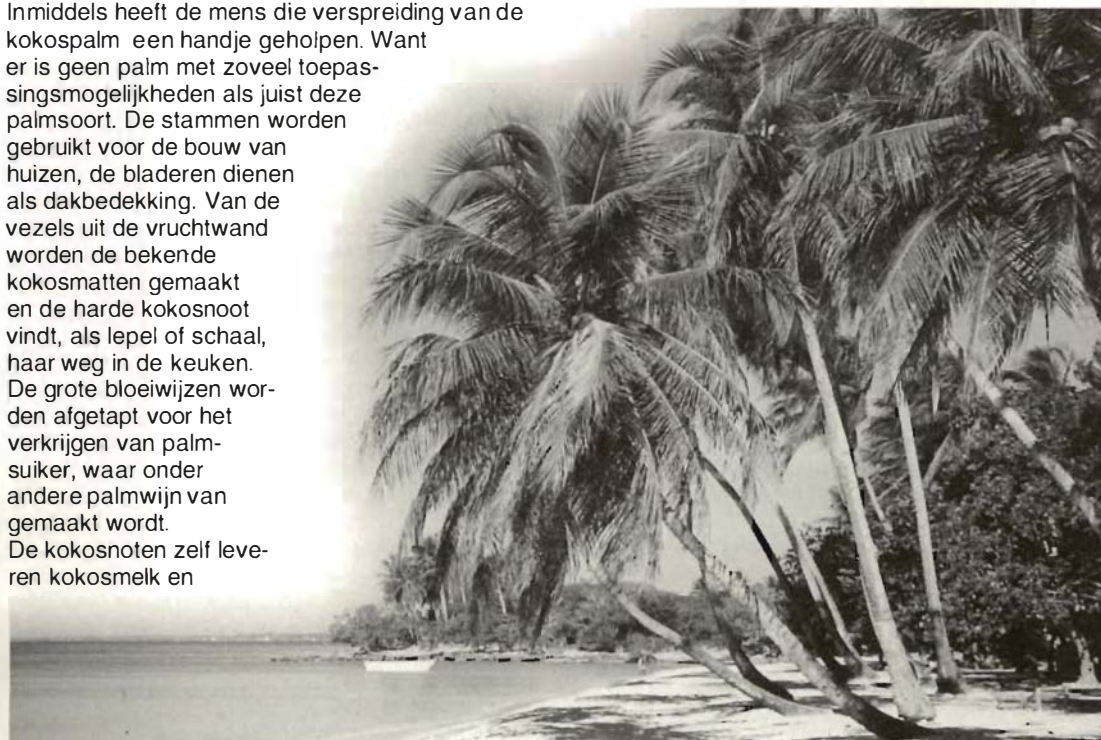
Palmwet

Palmen zijn kortom, niet weg te denken uit de tropen. Niet alleen vanwege hun vele toepassingsmogelijkheden, maar toch zeker ook vanwege hun grote landschappelijke waarde. Dat zag de plaatselijke regering op Bali ook in, toen het toerisme in opgang kwam. Om te zorgen dat het aanzicht van het eiland niet al te zeer werd aangetast, is een wet aangenomen. Die wet bepaalt dat er nergens op het eiland gebouwen mogen verrijzen die hoger zijn dan een palmboom!

In Bolivia winnen inwoners palmhart voor consumptie uit Asaipalm.

foto's: Edwin Koot

Lanen in, lanen uit

Plantbiologische overpeinzingen

Pierre Lombardi

Een stukje biologie vooraf

De zonnepanelen zijn weer uitgekapt of anders gezegd, vrijwel alle houtige gewassen staan in blad. Het bladgroen in het blad neemt zonlicht op en weet met gebruikmaking van de daaruit vrijkomende energie ingewikkelde koolstofverbindingen uit het gas kooldioxide (CO_2) op te bouwen. Kooldioxide komt op grote schaal vrij bij allerlei verbrandingsprocessen in zowel mens, dier als machine. Bij het ontstaan van de koolstofverbindingen komt zuurstof vrij. Deze scheikundige reactie wordt fotosynthese genoemd. In het blad worden suikers (koolstofverbindingen) gemaakt, het blad doet intensief aan gasuitwisseling, recycling, dient als motor voor watertransport met daarin opgeloste voedingsstoffen uit de grond en heeft nog diverse andere technische functies. Als wij op een warme zomerdag verkoeling vinden onder het bladerdak van een machtige, breed geschouderde boom hebben wij hooguit oog voor de vormenrijkdom en de veelheid aan groenschakeringen van het blad. Soms zien we uitschieters naar geel, rood of blauw.

Puur natuur, en daarmee bedoel ik een natuurlijke mengeling (zonder menselijke bemoeienis) van hier van oorsprong voorkomende houtige en kruidachtige gewassen, komt in ons land niet meer voor. Wel zien we ingeplante natuurterreinen waarin een variatie aan soorten staat, die in een bepaalde fase van ontwikkeling aanwezig zou kunnen zijn. Het beplantingspatroon ziet er, zodra de mens eraan te pas komt, meer gekunsteld uit en dan kan je beter spreken van een plantverband.

Schermen, hagen en loofgangen

Bomen, dicht opeen geplant in een rij, vormen een scherm. Bijvoorbeeld rond de Zéeuwse fruitboomgaarden gebruiken de fruittelers veel Italiaanse populieren. Eenmaal per jaar scheren ze met reusachtige tondeuses de kop en de zij-kanten. De schermen mogen niet teveel plaats innemen en dienen vooral als windkering. Zet men bomen in een jeugdig stadium zeer dicht in rijen opeen dan formeert men hagen, bijvoorbeeld van beuk (*Fagus*) en van haagbeuk (*Carpinus*).

Deze van nature grote bomen laten zich door een bonsai-achtige behandeling dwingen tot het vormen van groene muren.

Plant men genoemde soorten iets ruimer in twee rijen aan weerszijden van een pad tegenover elkaar, buigt men de toppen meer dan manshoog naar elkaar toe en verbindt men deze met zogenaamde huwelijksenten, dan spreken we van loofgangen. In ons land zijn hiervan diverse voorbeelden zoals de tuinen van het kasteel Twickel bij Delden (Ov.). De grootste loofgang in Europa ligt aan de rand van de Ardennen in La Reid (tussen Remouchamps en Spa). Deze goed onderhouden "Charmille" du Haut-Marais bestaat uit ongeveer 4700 haagbeuken en is bijna 600 m lang. Misschien een mooie locatie om op verhaal te komen na een casinobezoek in Spa met een onverwachte afloop.

Lanen

Het meest voorkomend, waar de mensenhand ordenend is opgetreden, zijn toch de lanen, dreven en allees, wegen en straten. De bomen worden afhankelijk van de soort gewoonlijk met een onderlinge afstand tussen de 9 en 15 meter op rij geplant. Meestal in verband, d.w.z. dat de boom aan de andere kant van de weg precies tussen de twee tegenoverstaande geplaatst is. Op deze wijze is er meer ruimte voor de kroonontwikkeling. Veel gebruikte laanbomen zijn eiken, beuken, lindes, populieren en essen. In het rivierkleigebied omzomen populieren vaak de dun geasfalteerde landbouwwegen. Onder het asfalt is het lekker warm, vochtig en het wegdek zelf bevat nog voedingsstoffen ook. Begrijpelijk dat zich daaronder veel peppelwortels nestelen. De wortels groeien en worden dikker en doen het wegdek schieven. In dit gebied rijdt men jaarlijks langs de wegkanten met een vlijmscherp verticaal snijdend mes om de wegdekverniers een halt toe te roepen. De standvastigheid van de bomen heeft daar kennelijk niet noemenswaardig van te lijden.

Langs de weg van Zelhem naar Hengelo (Gld.) staat een prachtige uniforme aanplant van Koningslinden. Deze bomen zijn zo eenvormig van

uiterlijk omdat ze van een moederboom gestekt zijn. Eiken en beuken worden opgekweekt uit zaad en vertonen daardoor onderling meestal kleine verschillen in groeikracht, bladgrootte, bladvorm en intensiteit van de kleur groen. Oude beukenlanen vinden we nog langs de Napoleonsheerbanen. Heer is afgeleid van Heir, leger. Het waren kaarsrechte wegen aangelegd om de troepen snel te kunnen verplaatsen. In Limburg en Brabant zijn hiervan nog restanten te vinden.

Jaren geleden kreeg ik van de bekende Brabantse tuinarchitect André van den Eerenbeemd een klein boekje met de titel 'De lanen in, twee dagen meten'. Hierin staan de maten van de onderlinge boomafstanden van onder andere de oprijlaan van kasteel Middachten en een laan op het landgoed Biljoen te Velp. Het gaat hier om afwijkingen van eerder genoemde maatvoeringen. Eiken en beuken kunnen namelijk veel dichter opeen geplant worden, omdat ze hun blad in het licht willen zetten. Ze rekken zich als het ware uit en daardoor ontstaan zeer aparte slanke hoogkronige lanen. De oprijlaan van het kasteel Middachten bestaat uit een dubbele rij aan weerszijden van de weg en de bomen staan in verband op de rij om de 5 meter. Speciaal in de Achterhoek ziet men deze dichte plantwijze nog al eens toegepast. Het werkt snelheidsremmend want de wegkant komt als een muur op je over.

Geschikte soorten ruim voorhanden

Ook andere boomsoorten lenen zich uitstekend om er prachtige lanen van te maken. Zo staat bijvoorbeeld in het Brabantse Oosterhout in een park een machtige laan van hangende zilvertinden. Ze geven het effect van een gotische ruimte, aan de zijanten gesloten door de laag hangende takken.

Op de weg van Roermond naar Venlo is een deel beplant met machtige paardekastanjes. De meest indrukwekkende laanaanplant met deze boomsoort is echter te zien langs de weg van Brussel naar Tervuren.

In het Middenlimburgse Echt, in het gehucht Peij, voert een laan van tamme kastanjes naar de plaatselijke abdij. Dit is zeer apart. Men ziet dit in ons land weinig, omdat het areaal, het gebied waarin de Tamme kastanje kan groeien, wordt begrensd door klimaatsfactoren zoals benodigde maximum temperatuur in 6 groeimaanden, niet te lage wintertemperatuur en een jaarlijkse neerslag boven de 1000 mm. Het strekt zich noordwaarts uit ongeveer tot aan onze grote rivieren. Het natuurlijk verspreidingsgebied ligt in de landen rond de Middellandse Zee. De Romeinen verspreidden de vruchtboom over Gallië en Brittanië. Dit wil niet zeggen dat men boven de rivieren geen tamme kastanjes meer vindt. In het Zuiderpark in Den Haag groeien ze ook naast en in de luwte van vele andere 'exoten'.

Jubileumboek NDV over lanen

De Nederlandse Dendrologische Vereniging, namens welke ik steeds deze verhalen in uw blad schrijf om de band met boomliefhebbers, zij het uit een iets andere gezichtshoek, aan te halen, viert in 1999 haar 75-jarig bestaan. Ter gelegenheid hiervan wil de vereniging een boek uitgeven waarin voorbeelden per regio van karakteristieke beplantingen van een soort of cultuurvariëteit staan aangegeven. Wil men b.v. een mooi berkenlaantje zien, dan kan men dat 'daar en daar' vinden.

Staan er bij u in de omgeving mooie volgroeide lanen of zijn er prachtige straatbeplantingen te vinden, ons bestuurslid Theo Janson zal u dankbaar zijn als u hem dat laat weten. Hij heeft nodig de naam van de boomsoort (op gemeentehuis, afd. beplantingen te verkrijgen), de plaatsnaam, de straatnaam en de postcode. Zijn adres is

Ir. T.J.M. Janson,
Scheeperskamp 45, 8381 AP Vledder.

De NDV organiseert dagexcursies waarvoor u hierbij bent uitgenodigd. Dit jaar staan nog op het programma:

6 juli Rotterdam (o.a. Arboretum Trompenburg),
12 okt. Pinetum Blijdestein in Hilversum en een boomkwekerij in Huizen.

Nadere inlichtingen hieromtrent zijn verkrijgbaar bij de secretaris:

Dr. P.C. de Jong,
Stamerweg 14, 3941 XJ Doorn
(tel 0343-415694)

Allerlei voorbeelden in het Zuiderpark

Het Zuiderpark is wat het sortiment betreft voornamelijk ingevuld onder leiding van het toenmalige hoofd van de plantsoendienst en een zeer groot plantenkenner S.G.A. Doorenbos. Hij heeft veel planten uit de oorspronkelijke gebieden laten komen en deze streeksgewijs bijeengezet. Men vindt daar planten uit een deel van Europa, Zuid-Europa, China, Japan, Himalaya en Amerika. Voor de grote liefhebbers onder u zijn bij het stadsdeelkantoor Eskamp plattegronden te leen, waarin vele soorten ingetekend staan. Langs de ringvormige weg die door het park loopt, heeft men steeds delen met andere laanbomen geplant. Men vindt hier moerascipressen, esdoorns, kastanjes, lindes, berken, iepen, platanen en essen. Gaat u er maar eens kijken.

Impressie van een eikenlaan (linker bladzijde) en het aanzicht op een lindenlaan van Tilia vulgaris 'Zwarte Linde'

tekeningen van de schrijver

Nieuwe ziekte bij Tamme kastanje ontdekt

Waarschijnlijk als gevolg van de warme zomers van 1994 en 1995 heeft de kanker veroorzakende schimmel *Cryphonectria parasitica* kunnen toeslaan. Bij toeval werd de schimmelaantasting ontdekt in een laanbeplanting van Tamme kastanje in Limburg. De schimmel komt algemeen voor in Midden- en Zuid-Europa, Azië en Noord-Amerika. In België komt de ziekte lokaal voor en men vermoedt dat de besmetting op een boomkwekerij heeft plaatsgevonden. De ziekte is dodelijk voor met name de soorten van Tamme kastanje *Castanea sativa* en *C. dentata*. Ons land is de noordelijke verspreidingsgrens van de Tamme kastanje en hier komt vooral de *C. sativa* voor. In Noord-Amerika was de *C. dentata* een veelgebruikte soort voor houtproductie, maar de ziekte heeft de houtteelt daarvan onmogelijk gemaakt. Normaal gesproken vertraagt het gematigde klimaat in ons land de ontwikkeling van de ziekte, maar door de warme zomers kon de aantasting zich openbaren. De boom is onschadelijk gemaakt en dit jaar zullen de Tamme kastanjes in de omgeving nauwelijkt in de gaten worden gehouden.

bron: Nieuwsbrief
Plantenziektenkundige dienst, jan. '96

Parkenkaart Amsterdam

Om de bewoners van Amsterdam te informeren over openbare groenvoorzieningen in en om de stad hebben medewerkers van de Dienst Stedelijk Beheer, samen met het

Amsterdams Natuur- en Milieu Educatiecentrum een fraai uitgevoerde parkenkaart van Amsterdam uitgegeven. De kaart biedt een overzicht van alle parken, plantsoenen, heemtuinen, kinderboerderijen, speeltuinen en recreatiegebieden, en geeft ook bijzonderheden over hun geschiedenis, bezienswaardigheden en plaatselijke activiteiten. Een waardevol initiatief, dat zeker navolging verdient!

Joop Comijs

Het snoeien van bomen is een specialistisch vak en niet iedereen die een motorzaag weet te hanteren, kan dit. Dat bewezen maar weer eens een paar 'houthakkers' in het Zeeuwse plaatsje Aardenburg. Van een donateur ontvingen we een serie foto's waaruit de onbekwaamheid van de zagers overduidelijk bleek. In zijn begeleidende brief schreef hij: "De elementaire richtlijnen en voorzorgsmaatregelen bij het snoeien van oude bomen werden hier gewoon over het hoofd gezien. Zoals u op de foto's kunt zien, werd onder meer de beuk naar boven toe 'gekuist', waardoor takken met een diameter van om en bij de 30 cm uit de kruin werden gehaald. Andere takken werden fors ingekort. Hierdoor kwam de stam onderaan min of meer bloot te liggen, wat een beuk zeker niet ten goede komt".

De vraag was tevens wat er in de toekomst gedaan kan worden om dit soort wanprestaties te voorkomen. Dat is niet zo eenvoudig. De kapverordening biedt in vele gemeenten bij zeer zware mishandeling enig houvast. Er kan dan worden gesproken van een te ernstige snoei, waarvoor een kapvergunning nodig zou zijn geweest. Dit werkt pas achteraf, als het kwaad al is geschied. Het in dienst nemen van vakbekwaam personeel is eigenlijk de enige goede en preventieve oplossing. Bovendien moet de gemeente bereid zijn, om daar tijd aan te besteden en de eigenaren aan te pakken. En de schade moet min of meer levensbedreigend zijn voor de boom. Dat is hier niet direct het geval. Het is de taak van de Bomenstichting om onverminderd door te gaan met te wijzen op het belang van het inschakelen van deskundige boomverzorgers.

Onze contactpersoon in Zeeuwsch-Vlaanderen, Lucien Calle is ter plaatse wezen kijken. Veel meer dan concluderen dat deze verminking niet nodig was geweest, kon hij ook niet. Hopelijk heeft de kerkeraad (beheerder van de bomen) ingezien dat deze manier van werken niet goed is en zal zij in de toekomst dit proberen te voorkomen. In elk geval zullen we dit artikel aan de kerkeraad toesturen.

Frank Moens

Het Zeister comité tot bevrijding van bomen.

In Zeist wordt onderzocht of er een "comité tot bevrijding van bomen" kan worden opgericht.

Hoewel bomen vanwege hun ouderdom, markante plaats en hun functie voor de ecologie (zuurstof, woning, toevluchtsoord) een centrale plaats zouden moeten innemen in de afweging van allerlei belangen, zie je dat bomen vaak stiefmoederlijk worden behandeld. Er worden bomen opgeofferd aan bouwplannen, er is steeds meer asfalt, de strooimethoden in de winter zijn zeer schadelijk, auto's parkeren bijna tegen de stam, etc. Zo'n proces gaat vaak sluipenderwijs. En bomen staan altijd in het defensief. De Bomenstichting werpt zich op voor de belangen van de bomen, maar is vaak minder goed op de hoogte van lokale omstandigheden. Naar aanleiding van ongewenste ontwikkelingen worden wel steeds meer lokale groepen opgericht, die zich het belang van de bedreigde bomen aantrekken. In Zeist wordt onderzocht of er in plaats van een organisatie vanuit het defensief, een organisatie vanuit het offensief kan worden opgezet. Er is een brief naar alle Zeister donateurs van de Bomenstichting geschreven met daarin een oproep om mee te doen aan de oprichting van het comité tot bevrijding van bomen.

De Bomenstichting ondersteunt dit initiatief van harte. En misschien dat - als het initiatief slaagt - ook in andere gemeenten een dergelijk comité kan worden gevormd.

Wij houden u op de hoogte.

De eeuw van Thijssse

De eeuw van Thijssse - een uitgave van de Heimans en Thijssse Stichting. De grote betekenis van dr. Jac P. Thijssse voor de natuurbeleving en -bescherming in ons land is reeds in vele toonaarden bezongen. Dit met veel historisch materiaal geïllustreerde boek beschrijft de levensloop van Thijssse, zijn betekenis voor de samenleving, zijn vele publicaties. Verder een overzicht van de ontwikkeling van de natuurbescherming en de rol die Thijssse, samen met zijn vriend en collega Heimans, hierin heeft gespeeld. Ook de toekomstige ontwikkeling van onze natuur komt ter sprake. Het boek besluit met een hoofdstuk over het werk van de Heimans en Thijssse Stichting in Amsterdam.

Voor f 17,50 is het boek bij bovengenoemde stichting te bestellen (giro-nummer 3831069).

Joop Comijs

Verbindingszones voor recreatie en natuur.

(Wiro-rapport, Wageningen - oktober 1995)

In ons dichtbevolkte land is er sprake van versnippering van natuurgebieden die tevens voor recreatieve doeleinden kunnen worden gebruikt. Dit boekje is het resultaat van een onderzoek door de Werkgroep Inrichting Recreatieobjecten in de Openlucht (Wiro). Het doet ideeën aan de hand om te komen tot verbindingszones tussen deze natuurgebieden, waarvan zowel de natuur (planten en dieren) als de recreatie voordeel zullen hebben. Het belang van deze verbindingszones voor verschillende diersoorten wordt besproken evenals de zodanige inrichting van de zones dat de natuur er geen schade van ondervindt en de recreant er plezier aan beleeft.

Het boekje geeft veel waardevolle informatie. Helaas is het taalgebruik onnodig ingewikkeld, hetgeen de leesbaarheid niet ten goede komt.

Joop Comijs

Oproep waarnemers insektenplagen

Het Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO) verzamelt sinds 1946, dus al 50 jaar lang, gegevens over insektenplagen op bomen en struiken. Dit gebeurt met een netwerk van vrijwilligers die elk jaar waarnemingen doen. De door hen verzamelde gegevens worden in een computerbestand opgeslagen en gebruikt bij tal van onderzoeksprojecten. De gegevens kunnen bijvoorbeeld gebruikt worden om relaties te leggen tussen insektenplagen en klimaat (verandering), groeiplaats of gevoeligheid van bepaalde boomsoorten en cultivars. In het belang van het onderzoek willen we graag tot uitbreiding van het waarnemersnet komen. Groenbeheerders en particulieren die bereid zijn om gesignaleerde insectenaantastingen aan ons te melden, zijn van harte welkom. Het gaat om aantastingen in bossen, laanbeplantingen en plantsoenen. Zelfs een aantasting in één enkele boom kan voor ons al interessant zijn. De waarnemers krijgen een meldingskaart toegestuurd waarop ze de gegevens kunnen invullen. Wie belangstelling heeft om als waarnemer op te treden kan voor verdere informatie contact opnemen met:

IBN-DLO, Leen Moraal,
telefoon 0317-477881, of via
Postbus 23, 6700 AA Wageningen.

PRIJSVRAAG!

Een nieuwe naam voor

Vorig jaar hebben enkele redactieleden de Raad van Advies van de Bomenstichting de vraag voorgelegd of de naam van ons tijdschrift 'Bomennieuws' nog wel voldoet.

Bomennieuws heet zo vanaf het prille begin, toen het nog niet eens een tijdschrift was. We zijn daarom gewend aan deze naam die op zich voor kwaliteit is gaan staan. Maar of het echt een goede naam is voor een inmiddels volwassen tijdschrift, is de vraag. Het tweede lid 'nieuws' duidt weliswaar op actualiteit (en dat is goed) maar het kan ook duiden op vluchtigheid, op weggevoerd informatie. De associatie met 'nieuwsbrief' ligt zeer voor de hand en dat willen we niet.

De Raad van Advies bleek er voorstander van te zijn, te onderzoeken of er bij de lezers behoefte is de naam te veranderen. Maar dan natuurlijk een verandering die een verbetering is!

Wat vindt u als lezer van onze naam? Heeft u een idee voor een betere naam die kort is en waarin het woord boom of bomen voorkomt? (Een naam met een ondertitel mag ook). De redactie wacht uw suggesties af en looft een complete fotoserie van 92 boomsoorten in vier jaargetijden, uit voor het geval uw idee wordt gebruikt. Schrijf uw voorstel op een briefkaart en zend het voor 1 augustus 1996 aan het bureau van de Bomenstichting, Oudegracht 201 bis, 3511 NG UTRECHT.

De redactie zal haar voorstel op grond van de inzendingen aan het Bestuur ter goedkeuring voorleggen. Wanneer er geen goede ideeën bij zijn, wordt de bestaande naam 'Bomennieuws' gehandhaafd. De uitslag wordt in nummer 4 van deze jaargang bekend gemaakt.

Aart de Veer,
voorzitter Redactie Bomennieuws

Voor u gelezen

Tuin en Landschap - 4 januari 1996

Er is een frame ontwikkeld, dat het mogelijk maakt, vrijwel zonder kans op beschadiging, bomen te verplaatsen met een kluit-diameter van 3,60 meter.

Boomblad - februari 1996

Een artikel over de geschiedenis van het Nederlandse oobos (buitendijks bos langs rivieren, dat periodiek onder water staat). Men ziet het verslag van een onderzoek naar oobossen als een belangrijk hulpmiddel bij de verdere ontwikkeling van dit bostype. In een artikel over de Meranti lezen wij, dat de moederboom haar zaailingen via een schimmelverbinding van suikers voorziet.

Groen - 1996 no. 2

Ook dit tijdschrift vestigt de aandacht op de mogelijkheid, Robiniahout van eigen bodem te gebruiken in plaats van tropisch hardhout. Maar dan zal er nog heel wat Robinia-aanplant moeten plaatsvinden. De Robinia is echter een snelle groeier. Gebleken is, dat het hout duurzamer is dan bijvoorbeeld eiken en tamme kastanje. Er bestaat een speciale Stichting Robinia, die zich met deze zaken bezighoudt.

Milieudefensie - maart 1996

Milieu-activisten bij Newbury ten westen van Londen hebben zich in boomhutten en ondergrondse gangen gevestigd om het kappen van bomen ten behoeve van de aanleg van een nieuwe autoweg te voorkomen. Meer dan 150 van hen zijn reeds gearresteerd. Desondanks heeft men volgehouden tot de tijd, dat vogels in de bomen gaan nestelen en er niet meer mag worden gekapt.

Enkele banken hebben groenfondsen in het leven geroepen met het doel hieruit groene projecten te financieren. Mensen, die hierin geld hebben belegd, zullen zich echter bij het vernemen van bepaalde projecten afvragen of dat wel hun bedoeling was. Ik denk aan de aanleg van een windmolenpark of aan het kopen van een stukje grond in Zuid-Amerika voor het planten van bomen; echter zonder enige vorm van wettelijk toezicht. Het idee van groenfondsen is zeker toe te juichen, maar bij de keuze van projecten moeten wel heel duidelijk eisen worden gesteld.

Nestor - maart 1996

Een artikel over de hoogste, oudste, dikste en merkwaardigste bomen van ons land. Ook de Bomenstichting krijgt een eervolle vermelding, echter helaas nog met het oude adres!

Joop Comijs

Boomspiegel 11

De Nootachtigen

F.J. Fontaine
uitg. Boomkwekerijen M. van den Oever,
Haaren
Postbus 40, 5076 ZG Haaren
OVER DE WALNOOT EN ANDERE
"VREEMDE" NOTEBOMEN

Dat de Walnoot in ons land geen inheemse boomsoort is, maar rond het begin van de jaartelling door de Romeinse legioenen in West- en Midden-Europa werd ingevoerd, is waarschijnlijk veel lezers wel bekend. Maar wist u ook dat het voorvoegsel "wal" stamt uit oud Germaanse talen en waarschijnlijk "uitheems, niet van hier" betekent? Onze voorouders zagen de nu zo vertrouwde notebomen kennelijk als iets vreemds, net als zij de bewoners van dubieuze grensgebieden als **Wales** en **Wallonië** toch enigszins met een scheef oog bekeken. Deze en vele andere wetenswaardigheden zijn te lezen in een heel aardig, recent uitgekomen boekwerk, geschreven door F.J. Fontaine. Het boekje heeft de familie der Nootachtigen (*Juglandaceae*) tot onderwerp en verscheen als elfde deel in de BoomSpiegel-reeks.

De *Juglandaceae* vormen een vrij kleine familie van katjesdragende bomen. Ze komen vrijwel uitsluitend voor in de gematigde streken van het noordelijk halfrond, zowel in Eurazië als in de nieuwe wereld. De familie telt slechts vier geslachten, waarvan de drie belangrijkste bij veel lezers wel bekend zullen zijn, ondanks het feit dat geen van drieën in ons land van nature voorkomt. In de eerste plaats is er natuurlijk het geslacht *Juglans* zelf, waartoe niet alleen "onze" Walnoot, maar ook de prachtige, oorspronkelijk uit Noord-Amerika afkomstige laanboom *Juglans nigra* behoort. Ook een aantal soorten uit het geslacht

Pterocarya wordt bij ons aangeplant als laan- en parkboom; de bekendste is wel *Pterocarya fraxinifolia*, de Kaukasische vleugelnoot. Het geslacht *Carya*, tenslotte, levert niet alleen het bekende hickory-hout dat o.a. voor hamerstelen wordt gebruikt, maar ook de even bekende pécannoten die elk najaar op de markt komen. Het vierde geslacht, *Platycarya*, is bij ons veel minder bekend; het omvat maar één soort: de uit Oost-Azië afkomstige *Platycarya strobilacea*, die in ons land niet of nauwelijks winterhard is.

In Fontaines boek komen alle vier geslachten en vrijwel alle daarbinnen onderscheiden soorten, ondersoorten, variëteiten en kruisingen aan de orde. Slechts een heel beperkt aantal (sub)tropische *Juglans*-soorten blijft geheel onbesproken. Na een korte inleiding met een opsomming van de belangrijkste familiekenmerken, wordt aan elk geslacht een afzonderlijk hoofdstuk gewijd. Systematisch wordt ingegaan op de onderverdeling in soorten, de verschillende namen die in omloop zijn (inclusief synoniemen), de geografische verspreiding der soorten en de belangrijkste morfologische kenmerken. Voorzover van toepassing worden ook determinatie-

sleutels en een uitgebreidere beschrijving van de belangrijkste

soorten gegeven, waarbij kort wordt ingegaan op de standplaatsen van de verschillende aan te planten sier- en vruchtbomen uit deze familie. Speciale aandacht krijgen (uiteraard) de in ons land bekende rassen van de Walnoot zelf.

Ondanks de zeer systematische opzet is het geenszins een saai boek geworden. De tekst is prettig en in begrijpelijke taal geschreven en bevat veel informatie die van belang kan zijn voor tuinarchitecten, fans van oude notebomen of gewoon bomenliefhebbers in het algemeen. Ook de uitvoering van het boek is erg verzorgd met veel duidelijke tekeningen en foto's, merendeels van goede kwaliteit en alles in stemmig zwart-wit. Het lang-

werpige formaat (ongeveer 15 bij 29 cm) is bij uitstek geschikt om foto's van hoogopgaande, vrijstaande bomen goed tot hun recht te laten komen.

Opvallend is dat dit boek niet door een gewone uitgeverij is uitgebracht, maar door een boomkwekerij (M. van den Oever & Zonen, Haaren). Van enige binding aan commerciële belangen lijkt echter geen sprake te zijn; slechts in zijn woordgebruik (bijvoorbeeld "sortiment" voor "overzicht van de belangrijkste soorten") verradt de auteur zijn affiniteit met de boomkwekersbranche. Deze slip of the pen en de weinige andere slordigheden, zoals een enkele onscherpe foto en de nogal onzorgvuldige en verwarrende wijze waarmee met het botanisch soortsbegrip wordt omgesprongen, zal men de auteur graag vergeven.

Patrick Hommel, DLO-Staring
Centrum

Atlas van de natuurgebieden in de Gemeente Den Helder.

Redactie: F. Creutzberg e.a. Initiatief: J.K. Schendelaar.
Uitgegeven door de gemeente.
144 blz., gebonden.

Deze goed verzorgde uitgave is de derde, herziene druk van een overzichtswerk van de natuurgebieden van Den Helder. In zeven hoofdstukken worden deze gebieden beschreven (geschiedenis, beheer, flora, fauna). Veel (hoge) bomen zijn er niet in dit door zoute winden gestriemde land; daarom zijn gebieden als de Donkere Duinen en het nieuwe park Quelderduin met een gevarieerde boomaanplant extra belangrijk. In de Donkere Duinen overigens wordt de vrij monotone dennenaanplant die uit het begin van deze eeuw stamt, langzamerhand omgezet in een gevarieerd naald- en loofbos met meer onderbegroeiing.

Het boek is voorzien van kaarten en mooie foto's en bevat overzichtelijke bijlagen waarin alle organismen en hun voorkomen per natuurgebied zijn opgesomd. Dat zo'n boek geen ISBN heeft waardoor het ook in de bibliotheken en boekhandels makkelijk terugvindbaar zou zijn, is mij een raadsel. Wellicht iets voor de 4e druk?

Aart de Veer

Veldgids Bomen van Europa

Paul Sterry & Bob Press
Kosmos-Z&K Uitgevers
Kleurenfoto's
ISBN 90 215 2722 7

Op het eerste gezicht een fraai uitgevoerd boekje in een handig zakformaat. Doch de pretentie alle bomen van Europa te beschrijven is wel erg ambitieus, aangezien de lezer de beschikking heeft over 125 bladzijden tekst met regels van 3 tot 7 cm. Zo bleek bij een enkele steekproef dat *Abies koreana* en *Rhamnus frangula* ontbreken. De afbeeldingen zijn erg duidelijk wanneer blad of stam worden weergegeven. Dit kan niet altijd worden gezegd van de afbeeldingen van een gehele boom. Verder kan men zich afvragen of het reëel is om een boekje van zo kleine omvang te schrijven dat voor heel Europa bruikbaar is. Wanneer men bijvoorbeeld bij de *Robinia* vermeldt dat de boom in Zuid-Europa als laanboom wordt aangeplant, dan geldt dit beslist niet voor Nederland, waar hij tegenwoordig vrij algemeen voorkomt. Al met al een boekje met veel informatie in klein bestek en met soms fraaie foto's, maar voor het formaat te ambitieus en men kan zich ervan afvragen of verschijning naast de bestaande literatuur nodig was.

ven dat voor heel Europa bruikbaar is. Wanneer men bijvoorbeeld bij de *Robinia* vermeldt dat de boom in Zuid-Europa als laanboom wordt aangeplant, dan geldt dit beslist niet voor Nederland, waar hij tegenwoordig vrij algemeen

voorkomt. Al met al een boekje met veel informatie in klein bestek en met soms fraaie foto's, maar voor het formaat te ambitieus en men kan zich ervan afvragen of verschijning naast de bestaande literatuur nodig was.

Joop Comijs

Fietsroutes Haarlem

Vrijwel in elk nummer van Bomennieuws kunnen we u meedelen dat er weer enkele nieuwe bomenwandelroutes en -fietsroutes zijn uitgegeven. Zo gaf het IVN afd. Haarlem twee fietsroutes uit, respectievelijk door Haarlem en Schalkwijk. De gidsjes hebben een handig formaat en geven bijzonderheden, niet alleen over de natuur, maar ook over het door de gemeente gevoerde beleid.

De routes zijn te bestellen bij het IVN, afdeling Haarlem en omstreken door per route f 5,60 over te maken op girorekening 2771679 t.n.v. C. Meijer te Haarlem o.v.v. van de gewenste beschrijving.

Joop Comijs

Poster ter gelegenheid onderhoud Kroezenboom

In Fleringen, nabij Tubbergen in Oost-Overijssel, staat al zo'n vier eeuwen de beroemde Kroezenboom. Onder deze majestueuse eik hielden de Katholieken drie eeuwen geleden geheime hagepreken.

De Kroezenboom groeide letterlijk uit tot een symbool van de regio. De tand des tijds heeft zijn uitwerking op de boom gehad. Op 25 april j.l. kreeg de boom een 'grote onderhoudsbeurt': de kruin werd gesnoeid, holtes zo verzorgd dat ze kunnen drogen, beworteling geactiveerd en gevoed en er werd voor gezorgd dat auto's niet op de wortelvoet kunnen parkeren.

Ter gelegenheid van deze gebeurtenis heeft Copijn Utrecht Boomchirurgen BV, die het onderhoudswerk uitvoerden, een poster uitgebracht over een van de belangrijkste boommonumenten van ons land.

De opbrengst komt ten goede aan de Stichting Onderhoud Kroezenboom.

U kunt de poster bestellen door f 20,- over te maken op postbankrekening 77.12.18. tnv Copijn Utrecht Boomchirurgen Bv (tel. 030-2610908) of direct kopen bij de plaatselijke VVV.

14 t/m 16 juni

De grachtentuin in bloei

Stichting de Amsterdamse Grachtentuinen organiseert dit tuinenvenement.

Een tiental privé grachtentuinen, met daarin vaak fantastische bomen, wordt voor het eerst opengesteld voor het publiek.

Open: van 11.00-17.00 uur
Toegang: f 15,- (kaarten te verkrijgen bij o.a. Keizersgracht 633 en 697a)
Inl.: N.Cleton tel. 020-6392412

21 t/m 23 juni

Zomerse sfeer op Sypesteyn

Open Tuinendagen in tuin en park van kasteel-museum Sypesteyn Loosdrecht, Nieuw Loosdrechtse dijk 150.
Open: vr. 18.00-22.00 uur, za. 10.00-17.00 uur en zo. 12.00-17.00 uur
Entree: volw. f 5,-
kinderen f 2,50 (4 t/m 14 jr.)

23 juli tot 4 augustus

Bomentekeningen in Kasteel Groeneveld

Expositie van het werk van Humphrey Bennett, Kasteel Groeneveld, Baarn
Open: di. t/m vr. 10.00-17.00 uur,
za. en zo. 12.00-17.00 uur

winter '96-'97

curcus 'Bomen & Struiken'

De KNNV afdeling Utrecht organiseert de komende winter twee cursussen over bomen en struiken. Cursus 1 behandelt de inheemse soorten; cursus 2 de houtige gewassen uit zuidelijke streken.

De lessen worden gegeven met behulp van een lesboek, dia's en indien mogelijk verduidelijkt met levend tak-materiaal. Cursusleider Kees Marsman kan u nadere inlichtingen verschaffen over aanvang, plaats en kosten (tel. 030-2202382).

In het volgende nummer ...

Het najaarsnummer zal zijn gewijd aan vleermuizen en doolhoven. Bomen zijn in beide onderwerpen de rode draad en dat is zo'n beetje de enige overeenkomst. Van redactielid Roelie de Weerd een interview met de initiatiefnemers van Stichting Bronnen, het thema van de voorjaarsdonateurs op 18 mei j.l.

Verder zal de uitnodiging voor de donateursdag op 12 oktober zijn bijgesloten en vindt u in het middenkatern het Knipselnieuws met allerlei activiteiten van de Bomenstichting in het land.

Rijp en Groen

Dit is de laatste 'Boos' die ik schrijf. Twee en een half jaar heb ik deze rubriek gevuld met een selectie uit de gebeurtenissen, waar we ons bij de Bomenstichting kwaad over maken. En eerlijk gezegd: ik heb ervan genoten! Het is heerlijk om je frustraties van je af te schrijven op de achterkant van een tijdschrift, dat door duizenden mensen wordt gelezen. De "slachtoffers" vonden het natuurlijk niet leuk, maar dat was ook de bedoeling: dan hadden ze maar beter met bomen moeten omgaan!

Het is beslist niet zo, dat we nu nooit meer "boos" hoeven te worden. Er worden nog steeds vreselijke dingen uitgehaald met bomen. Maar ik merk te zowel bij u als lezers, als bij mezelf de behoefte om af en toe ook eens iets aardigs te schrijven. En bovendien verviel ik in herhalingen: steeds weer bedreigde bomen op bouwterreinen, boomonvriendelijke ontwerpers, mishandelde bomen, zieke iepen, het rare rijks- en gemeentebesleid. Dat gaat vervelen, ook al is het nog zo nodig om steeds weer vingers op zere plekken te leggen. Dat blijven we ook zeker doen, maar voorlopig even niet uitgebreid op deze achterpagina, tenzij er echt iets bijzonders aan de hand is. Wat vindt u bijvoorbeeld hiervan: In de gemeente Uden wordt in mei een concours hippique gehouden van twee dagen. Er is één probleem: er staan twee bomen in het parcours!? Er wordt een verplantingsbedrijf geconsulteerd, dat verzekert, de bomen met succes te kunnen verplanten. De bomen worden dus voor die twee dagen even uit logeren gestuurd en mogen daarna weer terugkomen. Wat een waanzin!

De nieuwe rubriek heet 'Rijp en Groen' en ik hoop hem met net zoveel plezier te schrijven als 'Boos'. Er is ruimte voor nieuwtjes, overpeinzingen, complimenten, aanmoedigingen, standpunten, enzovoort. En suggesties zijn welkom! Schrijf ons!

Ecologisch snoeien??!

In de jaren '70 zijn er nogal wat "bosjes" aangeplant in groenstroken en terreinen rond bijvoorbeeld flats, bedrijven, scholen enzovoort. Vaak werd daar zogenaamd bosplantsoen voor gebruikt: een menging van inheemse bomen en struiken. Wat de ontwerper daarbij uiteindelijk voor ogen stond, was waarschijnlijk een dichte, gemengde beplanting: mooi, gevarieerd, avontuurlijk, natuurlijk, groeiend en bloeiend, geurend en kleurend. Maar beplantingen doen wel vaker niet wat ontwerpers willen en in dit geval ontstaat er uiteindelijk vaak een eenvormig en open bosje. Want er zitten in het mengsel altijd sterke en zwakke broeders, snelle en langzame groeiers, licht- en schaduwsoorten. De sterke, snelle, schaduwver-

dragende boomsoorten overwinnen uiteindelijk altijd de boom- en struiksoorten die nou juist zo aardig waren: wilde rozen, meidoorn, kardinaalsmuts, krentenboompje, maar ook de eik.

Dus ten slotte is er "niet zo veel meer aan" in de ogen van de beheerder en hij neemt zijn maatregelen, ook al vanwege de sociale veiligheid, het zwerfvuil en alle andere ellende in die bosjes. De snelste en makkelijkste weg is het "afzetten" van de hele beplanting: gewoon alles net boven de grond afzagen en wachten tot het weer uitloopt. Op zich is dat niet zo'n slechte gedachte: je begint in feite opnieuw en hebt dan voorlopig weer even de frisse, dichte, gevarieerde beplanting die je wenste. Maar veel omwonenden protesteren, als zoiets gebeurt, want het is nogal een ingreep: heel lelijk voor het oog, maar vooral een regelrechte aanslag op de "natuur" in zo'n bosje. Want geloof maar, dat daar in 25 jaar heel wat planten en dieren een plek vonden. Dat wordt allemaal in één klap vernietigd, als een oud stuk bosplantsoen rigoureus wordt afgezet. Ik was dan ook ontzettend verbaasd, toen ik hoorde, dat ze in een gemeente een nieuwe naam hadden bedacht voor deze maatregel: "eco-logisch snoeien!!?"

Marjan van Elsland

Boze mevrouw van Schaik

Deze trouwe donateur stuurde ons al een tijdje geleden foto's van een rigoureus gesnoeid plantsoen. Ze schrijft erbij: "Ook elders in Zeist knippen en zagen ze maar raak; af en toe zit er nog een echte vakman tussen, een ouderwetse snoeier, die niet te lui is om eens te bukken of te strekken." Zij denkt, dat het de bedoeling is om te bezuinigen, maar vraagt zich af, of wat de gemeente nu doet uiteindelijk niet duurder is. Hoe zit dat, gemeente Zeist?

Euroconsult helpt met herstel mangrovebossen in Vietnam

"Euroconsult, een dochteronderneming van Heidemij (65%) en Grontmij (35%) gaat de door oorlog sterk aangetaste mangrovebossen in de Mekong Delta in Vietnam herstellen. In het kader van het bezoek van de Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, J.J. van Aartsen, aan Hanoi, Vietnam op 6 november, tekende drs F.P. Luttmer, voorzitter van de Raad van Bestuur van Heidemij namens Euroconsult hiertoe een contract met het Vietnamese Ministerie van Landbouw en Plattelandsontwikkeling".

Tot zover een citaat uit een persbericht van Euroconsult van 6 november 1995. Frank Moens legde het op mijn bureau met een briefje erop: "Marjan, ik maak mij hierover ontzettend boos, of eigenlijk ben ik meer verdrietig. Eerst schieten we de boel kapot en wordt er dik aan verdiend door de wapenindustrie. En nu gaan we het - voor heel veel geld - weer repareren. Waar zijn we mee bezig!?"

Ik onderschrijf deze hartekreet graag: wat zijn mensen toch rare wezens. Het is natuurlijk fijn, dat we in Nederland kennelijk de expertise hebben om zulke projecten uit te voeren, maar het feit, dat dit nodig is, bezorgt mij, zoveel jaar na de Vietnamoorlog, opnieuw het plaatsvervangend schaamrood op de kaken. Binnenkort kunnen we waarschijnlijk ook in voormalig Joegoslavië aan het werk. Zou het niet aardig zijn om de mensen daar zo'n herstelproject cadeau te doen? Iets voor de ministers van Aartsen en Voorhoeve samen, misschien?

Ubbergen

In Ubbergen is twee jaar geleden nogal wat te doen geweest over het overhaast weghalen van een mooie beukenlaan. Sommige bomen waren slecht, ook volgens ons, maar de gemeente haalde vervolgens bijna alle bomen weg en meende zich op onze goedkeuring te kunnen beroepen. Een "misverstand", dat ons veel boze reacties heeft opgeleverd. Maar nu er na veel getouwtrek, nieuwe bomen geplant zullen worden, zijn het de bewoners die een fout maken. Ze vinden de aangeboden bomen namelijk niet groot genoeg en houden het planten tegen. En zo duurt het nog wel even, want de gemeente vindt grote bomen te duur en niet nodig. Bewoners, denk hier eens aan: als die - iets te kleine - bomen nu geplant worden, zijn ze over drie jaar net zo groot als de bomen, die u eist. En die u met inzet van veel energie, ergernis en geruzie over drie jaar misschien krijgt. Kunt u uw energie dan niet beter ergens anders aan besteden?